

פובליציסט "מנפץ חלונות" יצחק לופבן עורך הפועל הצעיר

מאיר חזן

מבוא

"מיליטנט פציפיסטי", מ"יתומי העידוד" של תנועת העבודה – במילים אלה ספרו ליצחק לופבן עמיתו עם פטירתו ב־1948.¹ לופבן היה עורך כתב העת הפועל הצעיר, ביטאונה השבועי של מפלגת הפועל הצעיר ובהמשך של מפא"י, מ־1923 עד 1948. שני הביטויים ששימשו לתיאור דמותו מיצו באופן נאמן את השקפתו הרעיונית-פוליטית ואת מעמדו האישי של המתמיד שבפובליציסטים אשר ביטא את דרכה של תנועת העבודה לאורך שנות המנדט הבריטי. בכתיבתו נטה להקצין מחלוקות ולנקוט רטוריקה חריפה שלא על פי השקפתו המדינית והביטחוניות שהעניקו עדיפות לפשרה ולאיפוק. בה בעת חסדי החום, החברות והעידוד, שבתנועת העבודה נהוג היה לחלוק בקמצנות יתרה למרות הדיבורים הרמים בה על "ערך האדם",² לא היו מעולם מנת חלקו. אף שהיה מבכירי דובריה וניצב בחזית ההתפלמסות הציבורית על תפיסותיה לאורך שנים ארוכות, מיעטו חבריו להוקיר בגלוי את פועלו למען הנחלת ערכיה ודעותיה של התנועה. הוא היה איש השורה השנייה או השלישית בשדרה המנהיגותית של הפועל הצעיר ומפא"י. עם זאת, תפקידו אפשר לו לפרסם בצורה סדירה, בדרך כלל אחת לשבוע, מאמר פובליציסטי מקיף בפתח השבועון המפלגתי. כעורך היו לו אמנם סגולות ראויות אך את שמו ואת עוצמתו רכש בזירה הפוליטית מתוקף אותם מאמרים פובליציסטיים שהם עיקר עניינו של מאמר זה. במסגרתו נבחן את התרומה, הייחוד והחשיבות הטמונים בכתיבה הפובליציסטית של לופבן בסערת מאבקי תנועת העבודה. מעייניו היו נתונים לקשת רחבה מאוד של נושאים. להארת דרכו הפובליציסטית נבחרו כמה סוגיות בולטות בכתיבתו שלהערכתו השפיעו באופן מהותי על מעמדו האישי והפוליטי בזירה הציבורית, בעוד נושאים אחרים (למשל, עניינים כלכליים וחברתיים או היבטים תרבותיים) נפקד מקומם כאן.

כתיבה פובליציסטית אינה מיועדת בדרך כלל "למען הנצח". במיטבה היא מותירה רישום כזה או אחר על חיי השעה למשך דור או שניים בהתאם למידת התוקף והאקטואליות של התובנות והניתוחים המובעים בה לנוכח המציאות המשתנה, עד שנגזרת עליה השכחה. חשיבותה אינה בתיאור האירועים, הדילמות הקונקרטיות והמחלוקות ההיסטוריות, אלא באפשרות לחלץ ממנה את מראות הדור ולשמוע דרכה את קולות בני הזמן. לדיון שמעוררת הכתיבה הפובליציסטית בחוגי האינטליגנציה כמו גם בקרב אישים וגורמים

שעיצובה של המציאות החברתית והפוליטית עומדים לנגד עיניהם, נודע תפקיד בגיבוש הלאומיות ובהפיכתה מעניין מופשט ביסודו למכלול מדומיין המצטייר כמוחשי, כזמין וכמעשי. תכליתו של הדיון שעוררה הפובליציסטיקה במרוצת התקופה שבה נעסוק הייתה להפוך את בשורת הרעיון הלאומי לנגישה עבור ציבור רחב ככל האפשר. בהיותה במה לפרישת חילוקי הדעות וניגודי האינטרסים ולמיצויים שימשה הפובליציסטיקה ברחוב היהודי בגולה וביישוב בשלהי המאה התשע-עשרה ובמחצית הראשונה של המאה העשרים מכשיר לשכנע קהלים מגוונים להפנים את מסריה ולהניעם להתאים את דרך חייהם לפעולה העולה בקנה אחד עםם.³ בתנועת "חיבת ציון" ובתנועה הציונית נמנתה העיתונות עם הגורמים הבולטים שביטאו והמריצו את מגמות המודרניזציה בקרב יהדות מזרח ומרכז אירופה, ובכלל זה את מגמת התגבשותה של אינטליגנציה יהודית-משכילית. מכאן נגזרו מעמדה וחשיבותה כמרכיב משמעותי ואפקטיבי בתהליכי הקניית דפוסי מחשבה והתנהלות לאומיים בחברה היהודית דאז.

העיתונות פעלה כסוכן שינוי במיוחד בקרב אותו סקטור בחברה היהודית שביקש להמיר את אופני הקיום הקורפורטיביים בקהילה לטובת הבנייתה של חברה יהודית אזרחית המבוססת על פרטים אינדיווידואליים הדוגלים בהשקפות אמנציפטוריות. לאחר מכן היא שימשה מכשיר לפיתוח תרבות לאומית עברית ולהקנייתה בקרב יהודי אירופה. בהדרגה ניתן בה גם מבע דידקטי וחינוכי לשאיפה להשגת הגמוניה בזירה הארץ-ישראלית. לצד הספרות, הייתה העיתונות שהזדהתה עם השאיפות הציוניות במה למאמץ אידאולוגי מכוון ואינטנסיבי ליצירת תודעת שייכות לארץ ישראל כמולדת וכסביבה טבעית.⁴

השפעת כתיבתם הפובליציסטית של אישים כמו משה לייב ליליינבלום, יהודה לייב גורדון, אחד העם ויוסף קלוזנר בהמליץ, השלוח, הצפירה, הזמן ועוד, בצדה של עיתונות ארץ-ישראלית כמו הלבנון, החבצלת ועיתוניו של אליעזר בן-יהודה, הייתה מבוטלת בציבור היהודי. אמנם באמצעותה הונח המסד להופעה עתידית של עיתונות הרתומה לשירות הלאומיות היהודית והפוליטיקה הציונית, אך גם בשיא פריחתה היא הייתה בעלת השפעה מצומצמת במישור ההתארגנות על בסיס לאומי.⁵ בנימין זאב הרצל השכיל להשתמש בעיתונות כמכשיר רב עוצמה לעיצובה של תודעה לאומית בפועלו בשירות יצירתה של לאומיות יהודית שאופקיה אינם נתחמים

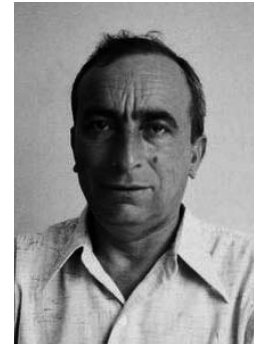
עלייתו. לימים העיד כי ספריו של היינריך היינה העניקו מזור נפשי ורגשי לנערי ישראל שנטשו את בית המדרש בתקופת ההשכלה המאוחרת: "אף ב'עליית הרגל' שלנו לארץ-ישראל, לשה אמא נר של שעווה, עיצבה ממנו צורת לב ותתפלל חרש לרפואתנו. אמא לא הלכה אתנו, ואנחנו הנערים החולים הלכנו לבדנו בדרך זו. בין המלאכים הנסתרים שליוו אותנו, היה גם הוא: היינה"¹¹. בארץ עבד לופבן חודשים ספורים כפועל חקלאי ביבנאל, הצטרף למפלגת הפועל הצעיר ועבד זמן מה במערכת עיתון הצבאי של בן-יהודה. ב-1910 נסע לשוויץ והיה שומע חופשי בחוג לפילוסופיה כללית שבאוניברסיטת ציריך. בשנת 1912 נקרא לארץ כדי לערוך את סדרת החוברות **לעם**, חוברות מדעיות עממיות שהפועל הצעיר החל לפרסמן. לופבן מילא את מקומו של אהרנוביץ בעריכת **הפועל הצעיר** בעת שזה הוגלה מן הארץ ב-1915. לאחר הפסקת הוצאתו לאור של השבועון הוראת התורכים ערך לופבן את סדרת הפרסומים **הארץ והעבודה**. הוא שב לערוך את **הפועל הצעיר** כאשר הוצאתו לאור חודשה בשלהי 1918 ונותר עוזרו של אהרנוביץ עם חזרתו מהגליה ב-1919. בשנת 1921 יצא לעבודת ארגון ותעמולה מטעם מפלגת הפועל הצעיר בפולין ובגרמניה, והוזעק לשוב לארץ עם פרישת אהרנוביץ מתפקידו בדצמבר 1922.¹²

מכריו של לופבן תיארו אותו כאדם שקט בהליכותיו וכמי שבשיחות פרטיות נזהר ממתחת ביקורת על אנשים. צניעותו הכמעט סגפנית ברמה האישית פוצתה לבטח באמצעות הגאווה המוסבת למי שנהנה מכך שדעותיו על כל נושא העולה לסדר היום מתפרסמות ברבים חוצות מדי שבוע. רבב של ענווה לא דבק במנהגו, המופגן לפרקים, להציג את בקיאותו במכמני התרבות המרכז אירופית והקלאסית (בייחוד במיתולוגיה). בכתיבתו השנונה, החריפה והמתובלת במשלים ובאנקדוטות, הרבה לציטט בין היתר מגתה, מריינר מריה רילקה ומתומס מן. ואולם בדיבורו סבל מגמגום, נקט הברה אשכנזית ומעולם לא הגיע לשלמות ביטוי ונגינה נכונה. מכלול אלה חסמו בפניו חלופות אחרות להתקדמות בזירה הציבורית, ותרמו להתמקדותו בתחום שבו מיצה את מיטב כישורנותו – הביטוי בכתיב. ישראל כהן, עוזרו של לופבן בעריכת כתב העת משנת 1933 ואשר בא במקומו כעורך **הפועל הצעיר** לאחר מותו, תיאר את אופן כתיבתו של לופבן: "היה עושה נענועים בשעת כתיבה, כדרך שנהג לעשות בלומדו בבית המדרש, והיה לוחש בשפתיו כל תיבה שהוציא עטו, משל טועם הוא אותה טעימה ראשונה"¹³. כעורך וכפובליציסט היה לופבן אמן על מסורת "אסכולת אודסה" בעיתונאות היהודית ונותר ספון בחזר המערכת. השתמטותו מיציאה לביקורים ולסיורים ברחבי הארץ ובנקודות היישוב המזוהות עם מפלגתו וערכיה נזקפה לא אחת לחובתו.¹⁴ התמדתו בכתיבת מאמרים פובליציסטיים בהיקף של עמוד עד ארבעה עמודים כשלושים פעם בשנה, משך חצי יובל שנים, הייתה תופעה יוצאת דופן במה שמכונה "ספרות תנועת העבודה". התמסרותו למלאכתו ולתפקידו הייתה גורם קריטי במניעת הפיכתו של **הפועל הצעיר** לאפיזודה קצרת ימים וחולפת בדברי ימי העיתונות העברית. כתיבתו לא נועדה לשם עצמה ולא הייתה פרי ההתמסרות וההתמקצעות בעולם העיתונות, אלא הייתה נטועה בתוך מפעל חייו ונבעה מתוכו, ומפעל החיים הוא שהעניק לכתיבה את קהלה וגם את תכלית קיומה וטעמו.¹⁵

בביטאונים דלי תפוצה, ולגיבוש רצונה הפוליטי וקיומה של תנועת המונים. בראשית דרכו הפוליטית כתב: "בעצם העיתונאים היום הם היהודים היחידים המבינים דבר מה בפוליטיקה"⁶. אין צורך לקבל את אמירת הבוסר הזו כלשונה כדי להיווכח במעורבות הגדולה של פעילות עיתונאית בייסודה של הציונות. בחוגים השונים בציונות ניכרה ההסתמכות על העיתונות וההסתייעות בה ככלי חיוני בהווייתה של התנועה הלאומית המצויה בשלבי צמיחה וחיפושי דרך, והתרה אחר המונים שיצטרפו לשורותיה; כך החל בנחום סוקולוב אשר תבע מהעיתונות היהודית התומכת בציונות לתפקד כעיתונות רשמית הנאמנה לה,⁷ המשך בעיתונים די וולט, **העולם**, **יודישע רונדשא** ו**ג'ואיש כרוניקל**, עבור בספרות מחנה הפועלים לגונוי וגמור בכתיבה הפובליציסטית המרשימה של זאב ז'בוטינסקי ובמאמריו השנויים במחלוקת של אב"א אחימאיר.

אם נעתיק את הדגש בתיאור הדברים הזה אל המציאות הארץ-ישראלית, הרי שהטענה עליה מבוסס המאמר שלפנינו היא שהעיתונות הייתה במת התגוששות מרכזית במאבקים הפנימיים והחיצוניים על התוויית דמותה המוסרית וגישתה הפוליטית של תנועת העבודה. מבחינה זו נודעה חשיבות שאי אפשר להפריז במסקלה לעמדת העריכה של כתב העת **הפועל הצעיר** ולכותב המאמרים הפובליציסטיים הראשיים בו. השפעתה של משרה זו על עיצוב השקפת העולם בחוגי תנועת העבודה ובתחזית קווי המתאר של הדיון בעניינים אקטואליים המונחים על סדר היום חרגה הרבה מעבר למעמדו הפוליטי הקונקרטי והפורמלי של האיש המחזיק בה. העיתונות שמוצאה בימי העלייה השנייה והצעירים שבאו במסגרתה נמנו עם מחנה הפועלים ובהחרו בעיתונות כמקצועם לאורך השנים. הם הושפעו משני תהליכים שהתקיימו במקביל בעלייה זו. מחד גיסא הם פעלו בקרב חברה שהוקירה את הקריאה עד כדי כך שהעניקה לעתים למתפרסם בה בעברית סממנים של כמעט קדושה במושגים חילוניים. הכתיבה על ענייני היום (לבטח בתחום הספרותי, החורג מעניינינו), גם אם פעמים לא נקראה במקור אלא הועברה מכלי שני ושלישי מפה לאוזן, זכתה למעמד מיוחד כמרכיב משמעותי במסכת החתירה לתקומה לאומית. מאידך גיסא הייתה זו חברה שידעה לטפח את השתיקות של חבריה המבכרים להתנזר מביטוי עצמי פומבי ומתמשך בכתב ובעל פה, ולזהותן כמקור רווי ייסורים להוד נעלה ולהתקדשות עצמית.⁸ מכאן נובעת החשיבות הכפולה של העיתונות שהצמיחה העלייה השנייה כבמה המבטאת את החברים השותקים וכזירה שבה הקריאה היא אמצעי מרכזי לליבון השקפות. בעיתונות זו בלט ייחודו של **הפועל הצעיר**, הראשון בביטאונים העבריים של מחנה הפועלים בארץ ישראל, שנוסד ב-1907 והצטיין, כדברי יונתן פרנקל, "בלשונו הארסית, בדחייה הפוריטנית שדחה כל רטוריקה רמה ובתיאורו את המציאות ואת הכישלון ללא כחל וסרק"⁹. תפוצת הביטאון עמדה על כ-1,500 עותקים בשנים שעד מלחמת העולם הראשונה ועל כ-3,000 עותקים במרוצת שנות העשרים (כמחצית מן העותקים נחלחו למנויים בחוץ לארץ).¹⁰

לופבן החל לעבוד **בהפועל הצעיר** ב-1914. הוא נולד בדמביצה (מערב גליציה) ב-1888. אביו היה סוחר יערות, בבחרותו למד ב"חדר" ובבית מדרש ונחשב עילוי מילדותו. ב-1908 עלה לבד לארץ. כשהגיע למל טריסט כתב לאביו מכתב פרידה והודיעו על



העלמת ביטויים של אנשי הפועל הצעיר והשקפתם בפרשות הנזכרות עוררה במפלגה רוגז רב. בסקירה שהקדיש למסלה טען לופבן בקצף כי לחומר שהובא על הגדודים די לצרף כמה שירי מלחמה מלהיבים ואזי ישמש הספר חומר קריאה מתאים גם לינוקרים פרוסים. הוא התפלא כיצד אפשר לשייך את אפיזודת הגדודים העבריים לאוצר היצירה של ציבור הפועלים ולא לחדר הכלים העתיקים שלו, עת האפיל האופורטוניזם של פוליטיקאים אחדים על יסודותיה המוסריים של תנועת העבודה.¹⁸ הדגש על ההיבט המוסרי נועד להבטיח שמען הביקורת יהיה מוכר וידוע גם למי שלא היה בקי לפני ולפנים בבכתי פולמוס ההתנדבות: ברל כצנלסון.

התקפת לופבן על דרך פעילותה של ועדת התרבות של ההסתדרות החלה זמן מה קודם לכן. שיאה היה ב-26 בדצמבר 1924, ברשימה נועפת שפרסם על דברי כצנלסון ובן-גוריון, שני ראשי מפלגת הרוב, אחדות העבודה, במסגרת "שבוע התרבות" שארגנה ההסתדרות במלאות ארבע שנים לקיומה. ברשימה הואשמו השניים בניצול בימת ההסתדרות בימי ההסברה "לסילוף האמת ולהרחורי-רב", כאילו רק עם הקמת אחדות העבודה (ב-1919) "מתחילה ההיסטוריה התרבותית של צבור הפועלים".¹⁹ המאמר לא התייחס כלל לנושא העיתון היומי של ההסתדרות, דבר, שההיערכות להופעתו עמדה אז בשיאה, אך כצנלסון הודיע על התפטרותו מתפקיד העורך המיועד. הוא מצא כי הביקורת שהטיח בו לופבן מערערת את האמון האישי כלפיו, שהיה מבחינתו תנאי לעריכת העיתון. כצנלסון התרצה לחזור בו לאחר שהשיג את יעדו להיות הסמכות העליונה והיחידה בהתוויית תוכנו, דגישו ומגמתו של עיתון ההסתדרות.²⁰ מעבר לכך בלט סירובו של לופבן להכיר בכצנלסון כסמכות המוסרית הבכירה בתנועת העבודה, כפי שהעיד הדיאלוג הציני והמריר שחיבר בסמיכות זמנים:

אחד ניגש אלי ואמר: כבדני!

-מי אתה?

-אני אישיות מוסרית!

-מה?

-אישיות מוסרית אנכי!

-מה סימניך?

-כולם יודעים זאת: אני אישיות מוסרית, עליך לכבדני.

-גם אני אישיות מוסרית!

-אתה? זה לא יתכן. אי-אפשר.

-לא גולתי, לא רצחתי, לא לקחתי משום איש מחוט עד שרוך נעל, לא

כחשתי ולא נשבעתי לשקר –

-אף-על-פי-כן, אינך אישיות מוסרית.

-ואתה?

-אני, כן. זה מן המוסכמות. כבדני!

-כיבדתי. בודאי הוא יודע מה הוא שת. נכנעתי בפני האיולות.²¹

מקורם של היחסים העכורים בין כצנלסון ללופבן אינו ברור, אף שידוע כי כצנלסון פסל את מועמדותו של לופבן לכהן במערכת דבר כנציג מפלגת הפועל הצעיר. עם זאת במקרה הנוכחי לא נבע להט היצרים מן המומנט האישי. מנקודת המבט של הפועל הצעיר ניצבה ביסודו של הוויכוח שאיפתה לגונן על מעמדה הייחודי בחיי התרבות המתהווים בקרב הפועלים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי מובהק

לופבן ידע לנטול סיסמה או רעיון שהופרחו בחלל עולמה של תנועת העבודה, להתיכם, לפתחם, לעגנם, לשלבם במסכת מחשבתה ולהציגם כיצירה חדשה בדרך שתשכנע את הקוראים לייחס להם חשיבות וערך. את תפקידו כמחבר המאמרים הפובליציסטיים הראשיים בביטאון המפלגה ראה בהבעת המחשבה הקולקטיבית שלה, ויותר מכך – בהבעת ההרגשה הקולקטיבית המפעמת בקרב חבריה.¹⁶ הוא היה אמן בהפחת לחלוחית וקסם בסוגיות אפורות ולעתים קודרות באופן שהקורא יחוש כמי שזוכה לתופך פועל בעושר החווייתי שמקנה ההשתייכות לתנועה לאומית וכמי שנהנה מחוויה אסתטית ייחודית וסוחפת בריגושה. כתיבתו עשתה שימוש בשני מרכיבי היסוד בלאומיות הצינונית – ארץ ישראל והלשון העברית – כמנופים להקניית מסגרת מחשבתית רעיונית עקרונית להתמודדות עם קשיי המציאות היומיומית. מאמרו הפובליציסטיים לא נועדו לקהל הרחב. הם כוונו בראש ובראשונה לכתובתו המגויסת של ציבור הפועלים המשכיל, שצריך היה לציידו בנייתוח מושחז ובפרשנות נצחנית של תהפוכות המציאות בדרך התואמת את ערכיה ועקרונותיה של מפלגתו. ככל ש"לאידיאולוגיה היתה השפעה מעצבת על התקופה הנדונה", כפי שמציין יוסף גורני, וככלות הכול הייתה זו תקופה שבה בלט והובלט הממד האידיאולוגי בשיח הציבורי מעבר לכל שיקול אחר, חיוני "ליחס חשיבות לפובליציסטיקה האידיאולוגית" כגורם בעל משקל בקביעת אורחותיה.¹⁷

בין מוסר לדבר

יצירתה של תרבות עברית כאחד ממרכיבי היסוד בחברה החדשה המתהווה בארץ ישראל הייתה נדבך מהותי בתהליך גיבוש ערכיה ועולם מחשבתה של תנועת הפועלים הארץ-ישראלית. אין פלא שעיצוב תכניו של הקגנון הספרותי וההיסטורי אשר יוקנה לחברי התנועה בארץ והחו"ל ולעולים החדשים, כרוך היה בסערות גדושות מתחים ויצרים. סערות אלה גלשו מדרך הטבע ממאבק על תכנים לעימות קולני על זהות האישיים שיחליטו מה ראוי להיחשב חלק מן הקגנון. על רקע בואה של העלייה הרביעית לארץ יצא לאור בספטמבר 1924 הספר **מְסֵלָה** ביוזמת ועדת התרבות של ההסתדרות ובעריכתם של שמואל יבנאלי ואליעזר שייך. כותרת המשנה של החיבור הגדירה את ייעודו – לשמש ספר לימוד וקריאה לגדולים (כלומר, לאו דווקא לבני נוער) על תולדות תנועת הפועלים העבריים בארץ ישראל. הספר היה למעשה מאסף, הוכללו בו גם מאמרים שנדפסו בשעתו **בהפועל הצעיר**, אך אף אחד מהם לא עסק בנושאי שמירה והגנה העורכים הסתייעו במקורות אחרים להצגת התחומים הללו, כגון **האחדות**, **קונטרס והאדמה**, ביטאוני פועלי ציון ובהמשך אחדות העבודה. **במסלה** הובלטו מעלליהם של אנשי "השומר" ועמדותיהם של תומכי ההתנדבות לגדוד העברי בשלהי מלחמת העולם הראשונה. העורכים אף פסחו על רשימות שהופיעו **בהפועל הצעיר** ודנו באירועי תל-חי.



במאמציה לקיים את הביטאון הפועל הצעיר לאורך השנים. המפלגה ייחסה למעורבותה בתחייה התרבותית העברית ערך רב, וראתה בה מרכיב מהותי בזהותה ובפועלה בזירה הציבורית. כעורך הפועל הצעיר היה לופבן שליחה של המפלגה בחזית הפולמוס עם ראשי אחדות העבודה, כצנלסון ובן־גוריון, על דמותה ויעדיה של הפעילות התרבותית במסגרת ההסתדרות. כמנהגו במחלוקות פוליטיות על נושאים שאותם תפס כמצויים בבת עינה של אמונתו הציונית לא היסס לנקוט לשון בוטה ומעוררת אנטגוניזם. הוא הטיח בהם כי הם רואים בהסתדרות "קנין פרטי", רק מה שהם אומרים ועושים הוא "מקדש, מטהר, מפרה", והוסיף: "הרי כבר אי אפשר לנשוט באטמוספירה זו של מונופוליציה של המחשבה, של הצדק, ההגיון, הסוציאליזם, ההסתדרות, האויר הא"י!"²² לבטח גם בהקשר זה העיר כעבור שנה אליעזר שוחט, אולי בכיר אנשי הסגולה במפלגה, בעת דיון שהתנהל בוועידת הפועל הצעיר על ביטאונה כי "השון של העתון הוא לעתים קרובות לא טוב [...]. תעודתנו – לחנך ולא להתנפל, ובעתון יש לעתים קרובות שון של התנפלות".²³ לופבן השתמט מן הביקורת הנוקבת מפי האורים והתומים המפלגתי בתחום המוסרי באמירה ש"אלה הם דברים של סגנון, טמפרמנט וטעם", וציין כי "לא המלה עושה כי אם הדברים המתבטאים כך או אחרת". לופבן מיאן לעדן את סגנון כתיבתו והתנגשותו עם צנלסון ובן־גוריון קיבעה לשנים את החמיצות כחו המאפיין את מערכת יחסיו עם שני מנהיגיה של תנועת העבודה. אב"א אחימאיר סקר לימים בנימה סרקסטית את המריבה בין צנלסון ללופבן: "במשך כ"ג שנות קיומו של 'עיתון פועלי אר"', לא הובאה בו אף שורה אחת, שיצאה מתחת לעטו של עורך 'הפועל הצעיר'. ורק בשנה הכ"ד לקיום 'דבר', זכה לופבן סו"ס ושמו הופיע בעיתון ה'הסתדרות'. אבל כדי שלופבן יזכה, לכך, צריך היה קודם למות [...]"²⁴.

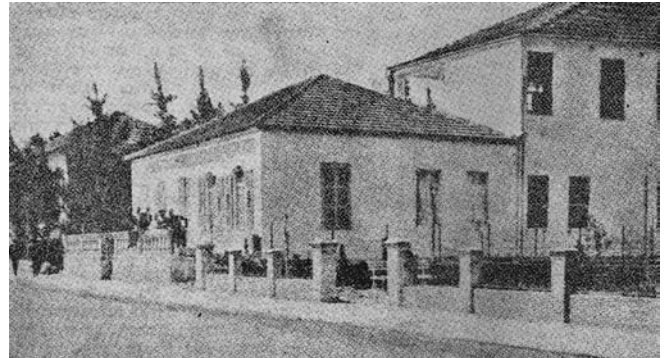
לופבן תמך בהקצנת המאבק בהתמודדות שהתחוללה במחצית הראשונה של שנות השלושים בין תנועת העבודה לתנועה הרוויזיוניסטית. עמדתו אפשרה לו לצלוח תקופה זו בלי מהמורות יתרות, בניגוד לדבר שהותקף קשות על ידי חוגים שונים במפא"י עקב גישתו הבלתי מיליטנטית לעתים.²⁶ בה בעת נותר בעינו המתח הבסיסי ביחסיו עם שני ראשי מפא"י, צנלסון ובן־גוריון. ביטוי לכך ניתן במאמרים שפרסם לופבן לסיכום הקונגרס הציוני הי"ז ב־1931 ולסיכום הקונגרס הציוני הי"ט ב־1935. המאמר הראשון הופיע בצמוד להרצאה מקפת של בן־גוריון (שפורסמה כמאמר בהפועל הצעיר) ובה הוא העריך את תוצאות הקונגרס הי"ז. בן־גוריון שיבח את התנהלות סיעת העבודה בקונגרס ופסק כי "בציונות כמו בישוב עלינו (מפא"י) לראות את עצמנו לא רק כמפלגה של פועלים – אלא כמפלגה של העם". לופבן, שביטא את דעת המיעוט בסיעת העבודה בקונגרס ושלל את כניסת מפא"י לקואליציה בהנהלה הציונית, פתח את מאמרו במעשייה ידועה על ר' לוי יצחק מברדיצ'ב שפגש פעם יהודי מעשן בשבת בפרהסיה. אמר לו: "מן הסתם שכחת ששבת היום". ענה הלה: "לא שכחתי". אמר לו: "בודאי נעלמה ממך הלכה כי אסור לעשן בשבת". ענה הלה: "לא, כי, יודע אני". אמר לו: "בודאי חולה מסוכן אתה ורופאים ציוו עליך לעשן, ופיקוח נפש דוחה שבת". ענה לו: "לא זה ולא זה". נשא ר' לוי יצחק את עינו למרום ואמר: "ריבונו של עולם, ראה כמה כשר יהודי זה. נתתי בפיו שלוש אמתלאות – והוא בחר באמת". מעשייה זו, מסוג המשלים שבהם נהג לופבן לתבל את מאמריו, שימשה אותו כדי להבהיר שלמרות כל ה"טובות" לכאורה שתולים חברי מפא"י בקונגרס הי"ז, למעשה הוא כיוון לבן־גוריון, הרי בפועל זו "בריחה מן האמת ובקשת מפלט אצל ההשליה". להמחשת עמדתו הביא את הדחת וייצמן מכהונת נשיא ההסתדרות הציונית. בעוד בן־גוריון קידם זאת ברצון, כתב לופבן על כך: "דומה היה כאילו 150 'שמשונים' [כוונתו לרוויזיוניסטים]

גילוי נוסף של דפוס התנגחות זה נחשף בעקבות מאמר שבו תקף לופבן את ההרכב הקואליציוני שנוצר בקונגרס הציוני הי"ט ב-1935. ביקורתו מוקדה במינויו של הרב יהודה לייב פישמן (מימון) מתנועת המזרחי כחבר הנהלת הסוכנות היהודית. לופבן תיאר את פישמן כ"כוח ריאקציוני" וכ"רפרזנטנט [נציג] השחור ביותר של המזרחי"³¹. בתגובה לכך כתב בן-גוריון, שנבחר בקונגרס זה לראשונה כיושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית, מכתב נזעם ללופבן, בצירוף העתק לעמיתיו בהנהלה ממפא"י, קפלן ושרתוק. הוא תבע מהאחרונים שמרכז מפא"י ינקוט צעדים כדי "לרסן את יצר הפולמוס הזול הזה". בן-גוריון ציין במכתבו ללופבן כי אינו מעלה על דעתו להגביל בצנזורה פוליטית או רעיונית אפילו את עורך שבועונה של מפא"י. ואולם במאמר שמתקבל בציבור המפלגתי כביטוי רשמי ואחראי של דעת המפלגה, שימוש בסגנון שבו בחר לופבן הוא "סילוף דמותה המוסרית של תנועתנו" והכשלת הניסיון "לעקור מן השורה את הפולמוס הפרוע והסגנון הבלתי תרבותי" שהכניסו הרוויזיוניסטים, **בוסתנאי** (ביטאון התאחדות האיכרים) **ודאר היום** בחיי התנועה הציונית.³²

מובן שלא סגנונו של לופבן, למרות העקיפה ששורבבה בהקשר להתהדרותו המוסרית, ולא ההתקפה האישית על פישמן הם שהטרידו את בן-גוריון. הוא ראה במזרחי מרכיב חיוני בהגשמת האסטרטגיה הפוליטית המכוונת למתן את המאבקים הפנימיים בתנועה הציונית (ולרחיק את המזרחי מהרוויזיוניסטים), לצורך הפניית עיקר המאמץ להגברת קצב העלייה לארץ והתמודדות עם קשיי קליטתם של העולים בתקופת העלייה החמישית תחת הנהגתה של מפא"י. לעומתו לופבן גרס כי "עתה רק מתחילה מלחמתנו על דרכנו בציונות. [...] ומלחמה זו גוררת אתה בהכרח פולמוס, מריבה, והתאבקות הכוחות, ויש כמובן הכרח בכך שכל אלה ישארו בתוך תחומים תרבותיים, אבל אי אפשר לחשוב ש'איכשר-דרא' [כשר הדור] עד כדי חיי אידייליים פנימיים ועבודה מתוך שלווה הרמונית".³³ ביקורתו של בן-גוריון כוונה למבטא חריף של אסטרטגיה המנוגדת לדרך שבה חפץ להוביל את תנועת העבודה, אסטרטגיה שעיקרה חידוד העימות הפנימי ומימוש ההישגים בקלפי של מפא"י לשם השלטת השקפתה האידאולוגית ביישוב ובתנועה הציונית.³⁴ מבחינה זו לופבן לא היה מנהיג פוליטי שעמד בדרכו של בן-גוריון לקידום יעדיו, אלא מבטא נחרץ של עמדה מנוגדת שהחזיק במשרה שבאמצעותה אפשר היה להערים לא מעט קשיים על יכולתו של בן-גוריון להנחיל את דעותיו בציבור המפלגתי ממפא"י. יניקי. הרצון לרסן את יכולתו של לופבן להעניק מבע פומבי להשקפות הפוליטיות שבהן החזיק יחזור ויישנה פעם ועוד פעם במרוצת השנים. הגילוי הבוטח ביותר של רצון זה הוא העוינות שרחשו חוגי האקטיוויסטים במפא"י לכתובה העיתונאית באכסנייתו של לופבן, שהתבטאה בהתפרצות שאירעה במוצאי של פרשת החבלה באניית הגירוש "פטריה".

"היד הזדונית" בפרשת "פטריה"

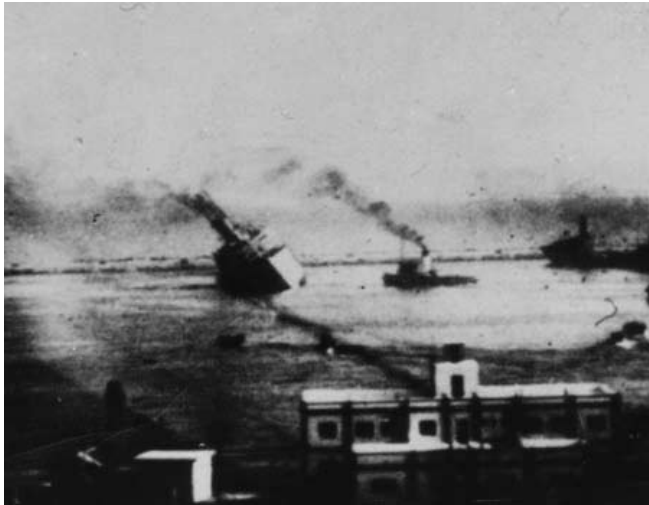
ב-25 בנובמבר 1940 חיבל ארגון ה"הגנה" באנייה "פטריה" שעגנה בנמל חיפה, אשר באמצעותה התכוונו הבריטים לגרש אלפי מפעילים מארץ ישראל. כתוצאה מהחבלה טבעה האנייה וכ-267 מפעילים נספו (המספר המדויק אינו ידוע). על רקע זה ולנוכח גירושם של



"קלוב הפועל הצעיר" ברח' נחלת בנימין בת"א, 1919

מוכי סנווריים משטמה לופתים את עמודי התווך כדי לנקום 'נקם אחת' מן ה'פולשת'י' הזה הנקרא וייצמן, גם אם יעלה הדבר במחיר נפשה של הציונות, במחיר עבודתנו בארץ, מצבנו המדיני וכו'".²⁷ החופש שנטל לעצמו לופבן כעורך **הפועל הצעיר** לשטוח בשבועון המפלגתי בהרחבה את עמדתו לצד עמדתו המנוגדת של מנהיג מפלגתו, שייצגה גם את דעת הרוב במפלגה, לא היה מובן מאליו גם בעיני חברי מפלגה מן השורה. הד לכך נשמע במפגש עם מורים שהתקיים ב-22 באוקטובר בחיפה על "עיתונות המפלגה", בהשתתפותם של בן-גוריון ולופבן. בדיון שהתפתח גונן דווקא בן-גוריון על הפלורליזם הקיים בשבועון המפלגתי כאורגן המבטא את כל חלקיה, הביא לדוגמה את המחלוקת שפרשנו לעיל, וחתם כי "לא יעלה על הדעת להתקומם בגלל זה נגד העתון [**הפועל הצעיר**] בכלל". אבל ביומנו רשם בן-גוריון: "המורים גבו חובם מלופבן – הפעם בצדק".²⁸ לופבן מיאן להיפרד מדעותיו ולוותר על היכולת להביען בצורה בהירה ומחודדת גם כאשר הן סטו מן הקונסנזוס המפלגתי. ברם הוא נמנע מלהביע בצורה שיטתית ומתמשכת השקפות החורגות מתחומי הגבולות המוסכמים של הדיון במפא"י והקפיד לתת ביטוי לגישות החלוקות על אלה שלו.

עצמאותו המופגנת של לופבן ומחויבותו המוגבלת למהלכיהם הפוליטיים של מנהיגי המפלגה גרמו לכך שמעת לעת הוא שב ונקלע לעימות עמם. עימות זה הוגבל לרטינות חולפות מצדם, פרי ההכרה של בן-גוריון וכצנלסון כי כתיבתו של לופבן היא אחד הווסתים המאפשרים מתן ביטוי לקיומם של מגוון קולות במפא"י מבלי שכתוצאה מכך נוצר ארגוני המכביד באופן כלשהו על האחדות המפלגתית. דפוס זה נחשף למשל בעת דיוני סיעת העבודה לקונגרס הציוני הי"ט, כאשר כצנלסון תקף בחריפות מאמר של לופבן ב**הפועל הצעיר** שפסל את העלייה הבלתי לגלית. כצנלסון תיאר את גישת לופבן כביטוי ליצירת מחיצות בין תנועת העבודה לבין חלק של העם היהודי וכביטוי ל"סנוביות ואריסטוקרטיות שהוא פרי היגיון רע של תנועתנו במשך שנים רבות".²⁹ ההאשמה של לופבן באליטיזם מתנשא לכתובתו לא היתה מנותקת מן המציאות (והשתייכה לז'נר ההאשמות הנפוצות שהוטחו לכתובתם של חברי מפלגת הפועל הצעיר בעבר), אך חתרה בעיקר לתקוף את הגישה ששב והביע לופבן תוך התנצחות עם בן-גוריון, ולפיה "אינטרסים המוונים אינם במידה רבה אינטרסים הציונות".³⁰ כלומר, צריך לתת עדיפות לאינטרסים של מחנה הפועלים בעלייה, ביצירת מקומות עבודה ועוד.



ה"פטריה" עולה באש לפני שקיעתה

הסוגיה הבולטת שטרדה את מוסדות מפא"י בשבועות שלאחר החבלה ב"פטריה" הייתה, בלשונו של שרתוק, "כיצד ירשם פרק זה בהיסטוריה, כיצד תעריך אותו ההיסטוריה היהודית". השאלה שעמדה למעשה על הפרק הייתה אם תצורף "פטריה" למיתוסים המעצבים את בניית הכוח היהודי מבחינה אידאולוגית.⁴² ההכרה שנפל דבר בתולדות הגשמת הציונות נתנה אותותיה בהתבטאויות המתפלמסים. הראשון שפסק את פסוקו היה כצנלסון. למחרת האסון הוא אמר לשאול מאירוב (אביגור), מראשי ה"הגנה" והממונה על פיצוץ האנייה: "דע לך שיום 'פטריה' לנו הוא כיום תל-חי".⁴³ הוויכוח התלקח במרכז מפא"י ב-15 בדצמבר. שרתוק, מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית וכנראה האישיית הבכירה מבחינה אופרטיבית שאישרה את מעשה החבלה (לבטח בהסכמת כצנלסון), טען כי ההיסטוריה היהודית תאמר שלהט הבערה של המפעלים והיישוב למען העלייה לארץ עוררו סערה ונחשול התרגשות "עד שקרה מה שקרה ב'פטריה'; עד כדי כך הגיעו הדברים שדבר כזה יכול היה לקרות! [...] ענין-חיים הוא בשביל מלחמתנו בעתיד. בנפשנו הוא שככה יוערך". בפולמוס הגועש שהתלקח בעקבות דבריו, אמר לופבן: "אני מתבייש לפני מתכסים כלימה מוסרית כאשר משווים הענין הזה לתל-חי או לגילוי אחר של גבורה ומסירות נפש מצד יהודים". הוא התייחס על עיוות המושג "קידוש השם". "יהודים מקדשים את השם על-ידי הריגת יהודים אחרים? מתי היה כדבר הזה בהיסטוריה היהודית? אין בהיסטוריה היהודית פשע כזה!" גלילי, מראשי הקיבוץ המאוחד, התרעם ש"היד הזדונית" אשר דחפה יהודים לדרכים נואשות וגרמה לאסון, היא יד השלטון הברית המונע כניסת יהודים מאירופה לארץ וגינה את מגמתו של לופבן להציג את האקטיוויסטים [...] כזדים, כמצדיקי רצח נשים וילדים". ברם לופבן, בנאומו הנסער ביותר בשלושת עשורי מעורבותו בחיים הפוליטיים, הצליח בשיתוף פעולה הדוק עם עמיתיו המתונים במפא"י, קפלן, שפרינצק, דוד רמז ופנחס לוביאניקר (לבון),

מעפילים נוספים מן הארץ שבאו באנייה "אטלנטיק", התלקח ויכוח חריף במוסדות מפא"י בנוגע לדרכי המאבק נגד הבריטים. בתגובה על מעשה החבלה כתב ישראל כהן **בהפועל הצעיר**: "ביום מר ונמהר אחד הטביעה יד זדונית את האונייה וגרמה לפציעת אנשים ולמיתתם".³⁵ ב-12 בדצמבר, עשרה ימים לאחר פרסום המאמר, התפרצו למשרדי מערכת **הפועל הצעיר** עמוס בן-גוריון, בנו של יושב ראש הנהלת הסוכנות, ומרדכי (מוטקה) כהן. עמוס סטר על פניו של העורך, לופבן, על פרסום מאמרו של כהן. ההחלטה על מתן הסטירה התקבלה על ידי צמרת ארגון ה"הגנה": אליהו גולומב, ישראל גלילי, יעקב דוסטרובסקי (דורי) ויצחק שדה.³⁶ אם הכוונה הפוליטית של המאמרים מאחורי אקט הסטירה הייתה לגרום לחילופי גברי בעריכת **הפועל הצעיר**, הרי שהדבר כמעט צלח בידם. לופבן וכהן התפטרו מהשבועון אך שוכנעו לחזור בהם.³⁷

הפועל הצעיר חדל לצאת לאור למשך שלושה וחצי שבועות בגלל תקרית הסטירה. לאחר שהביטאון שב להתפרסם כתב לופבן כי האזהרה לנהוג בתבונה הינה תמיד כפויית טובה, אך זו הסגולה היחידה לעבור את ימי הפורענות הנוכחית. הוא הודה במרומז, בלי לציין הקשר כלשהו וכפונה אל יודעי ח"ן בלבד, שהאזהרה עוררה בפועל תגובה הפוכה, וציין כי כל משגה כעת, "אפילו משגה שפתים [...] מוליד שדין ורוחין שאיננו משערים כלל עד להפוך למעוות לא מגיע, וכל סטיה מדרך התבונה והאחריות עלולה להפוך למעוות לא יוכל לתקון".³⁸ הדברים העידו על כוונתו להוסיף לעמוד בשער נגד תופעות ומהלכים פוליטיים שאינם תואמים לקו המוצהר של מפא"י, אך גם היו הודאה בדיעבד שהניסוח אשר נקט הביטאון בתיאור הפיצוץ היה אולי מוגזם. במרכז מפא"י הודיע לופבן בריש גלי כי הוא אחראי לכל אשר נכתב ונדפס ב**הפועל הצעיר**, וכי דבריו של כהן פורסמו בידיעתו ובהסכמתו. על רקע המחלוקת המתמשכת בין אקטיוויסטים למתונים במפא"י באשר לשימוש בכוח ולאופני החתירה להגשמת הציונות, הכריז לופבן כי כל עוד אין מפא"י קובעת את עמדתה, הוא יוסיף לכתוב ולהדפיס גם להבא הערכות פוליטיות וציוניות לפי שיקול דעתו, "אף על פי שהם אינם לרצון בעיני מיהו בתוכנו – כשם שאחרים עושים מעשים פוליטיים, נואמים וכותבים דברים בשם המפלגה שהם אינם לרצון ולרצון חברים רבים במפלגה".³⁹ דבריו העידו לא רק על המתח הרב שבו הוא היה שרוי לנוכח תקרית הסטירה ועל ההתחבטויות במפא"י באשר להגדרת דרכה הפוליטית. לענייננו כאן עיקר חשיבותם טמון באופן שבו תפס לופבן את אחיזתו במשרת **הפועל הצעיר** באותה עת. הוא מצא בה מוקד כוח שאין להימנע מלהשתמש בו במאבק הפנימי המתחולל במפלגה כאמצעי להביא, גם אם במידה מוגבלת, לידי ביטוי חיצוני את דעתם של שוללי החבלה ב"פטריה" ושל מתנגדי הכרזתו של כצנלסון בדבר "הרמת דגל המדינה היהודית".⁴⁰ תגובות האקטיוויסטים – הן במעשה הסטירה והן בהצעות להדיחו – העידו כי אף הם ראו ב**הפועל הצעיר** בעריכתו של לופבן מוקד כוח והשפעה בחיים הפנים מפלגתיים, שראוי לנסות להשתלט עליו ולחלופין לחתור לקטום את חודו. לימים ציין לופבן בהתמרמרות כי אותם אקטיוויסטים שהשתייכו גם לסיעה ב' (אשר עתידה להתפלג ממפא"י ב-1944), השקיעו את עיקר האקטיוויות שלהם "בסבוטז'ה כלפי **הפועל הצעיר**".⁴¹

בהמשך. "הוא, אמן הפגזים, נמנע במידת האפשרות מלירות בחוג זה את פגזיו", גם כאשר דעותיו לא עלו בקנה אחד עם השקפותיהם.⁴⁶ מקורה של קירבת השקפותיו של לופבן לאלה שזוהו עם "ברית שלום" נעוץ היה בנימה הפציפיסטית שנשזרה לא אחת בהתייחסויותיו אל סוגיית השימוש בכוח בחיים הפוליטיים. לאחר מאורעות 1921 הזכיר לעמיתיו ש"האמת העמוקה" היא שהפוליטיקה הציונית "איננה נשענת על כוחות מזוינים בים וביבשה". היא "איננה יכולה להניף חרבות ולהסיע מחנות" ו"מוכרחה להניף כף סיידים ולהסיע אבנים".⁴⁷ לדעה זו העניק ביטוי ביתר שאת במהלך תקופת הרגיעה שאפיינה את שנות העשרים בארץ ישראל, כשתיאר את יחסו הראשוני אל המלחמה בכל צורותיה (מלבד הגנה עצמית) כאל מעשה רצח וציין שגם בתנועת העבודה היו מי "שנתפתו ונתעו לקדש בקדושה לאומית את האוניפורמה הצבאית, את הרובה ואת ה'פולפק', את הדם ואת האש" – זכר להתנגדותו להתנדבות לגדוד העברי ב-1918.⁴⁸ על רקע זה ייחס לופבן חשיבות לתפקיד שנטלה על עצמה אגודת "ברית שלום" ב-1925, כגורם ביישוב המעניק עדיפות למאמצי ההתקרבות אל הערבים. במאמריו הוא שב והדגיש את שאיפת הציונות לשלום עם הערבים ובמחצית השנייה של שנות העשרים אפשר לדוברי "ברית שלום" להביע את השקפתם מעל דפי הפועל הצעיר. סביר שהקירבה לאישים האינטלקטואלים "ברית שלום" הייתה מסגרת הגג לפעילותם הציבורית, כגון הוגו ברגמן, עקיבא ארנסט סימון, הנס כהן (שהיה מופקד על זירת העולם הערבי בהפועל הצעיר) וגרשם שלום, החמיאה ללופבן. הוא ראה את עצמו כאדם בעל השכלה מקפת הראוי, מתוקף רוחב יריעתו ההיסטורית, הספרותית והפילוסופית וכישרון ההבעה בכתב שהצטיין בו, להימצא עמם בדין ודברים לא רק בתחומי המעשה אלא גם במישור ההגותי-אורטי, בלי להתבטל בפניהם.

הקצנת הדעות בשאלה הערבית כתוצאה ממאורעות תרפ"ט הניעה את לופבן לחדד את ההבדלים בינו לבין עמדות "ברית שלום", אף אם שלל את ההתקפות האישיות כלפיהם. הוא טען כי אין להפוך את השאיפה לשלום עם הערבים לעניין העומד בפני עצמו ולהציגו כקודם או כתנאי להגשמת הציונות. בשאיפה לשלום ראה אמצעי ליצירת תנאים טובים יותר להקמת מולדת עברית בארץ ישראל. לופבן לא פסל על הסף את נוסחת המדינה הדו-לאומית. ואולם הוא גרס כי זמנה יבוא רק לאחר שיובטחו עלייה חופשית, פעילות כלכלית והתיישבותית נטולת הגבלות וגיבושה של אוטונומיה לאומית תרבותית יהודית. בהצבת ה"הסכם" וה"שלום" עם הערבים במוקד המחשבה והעשייה הציונית, כדרישת "ברית שלום", זיהה נכונות "להשליך את המטען מבלי להציל את הספינה".⁴⁹ אבל מעבר לשלל הניתוחים וההערכות שנכללו במאמריו של לופבן בעקבות מאורעות תרפ"ט, בלט משפט אחד שכתב מיד בתום תקריות הדמים: "אנחנו בכל אופן מא"י לא נלך!".⁵⁰ להכרזה זו התגנבה בבלי דעת דווקא תחושת חוסר הביטחון הקיומי שחש היישוב בן 170,000 נפש, שחינוי היה להדפה ולדחוק אותה אל מעבר לסף התודעה.

חוסר הנחת מן המינימליזם הציוני שבו דגלו אישי "ברית שלום" דחף אותם בהדרגה אל מחוץ לתחומי הקונסנווס הציוני, ובמהלך שנות השלושים חדל לופבן לאפשר להם לפרסם מאמרים בהפועל הצעיר. הדבר נבע לא רק מהפיכת השבועון לביטאונה של מפא"י,



מימין לשמאל: יצחק לופבן, יעקב האפט, דוד הכהן וישראל כהן, 1942

לחסום את האפשרות ש"פטריה" תיהפך לנדבך מרכזי במרטירולוגיה הציונית. המחשבה "לקדש את עניין 'פטריה'", כלשונו של לופבן, נגנזה. הוא ציין כי הפרוטוקול שנכתב בישיבה ישמש בוודאי חומר לכתיבת ההיסטוריה של התקופה הזאת בארץ ישראל, והאשים את שרתוק בזיוף ההיסטוריה.⁴⁴ ללופבן היה ברור היטב, על אף הרטוריקה המתלהמת לה נזקק, שמתכנני ומבצעי פעולת החבלה ציפו לנזק מינורי בהרבה מזה שהתרחש וקיוו שהמעפילים לא ייפגעו בעטייה כלל. עם זאת, עיקר דאגתו הייתה שמא תוכשר "פטריה" בדיעבד כדרך מלך במאמץ להגשמת הציונות ותאומץ ככזו אל חיק ההנצחה, הזיכרון והמורשת של הדור הנוכחי והדורות הבאים, וחמור מכך – כדרך פעולה לגיטימית בעתיד לבוא. לכך כיוון לופבן כאשר התריע והתריס בכנס שהתקיים לזכרו של גורדון כעבור שבועות אחדים, כי לטרור בענייני ציבור החותר להשגת שלטון ביישוב נתונה "רק כת מופקרת ומטרופת בטנה [קרי האצ"ל], אך מבחינה רוחנית אין הוא נחלת הכת הזאת בלבד – אלא בכוח או בפועל ובדרגות שונות זאת היא נחלת הכלל".⁴⁵

לנוכח רגישותה הרבה של פרשת "פטריה" על הסתעפויותיה בזירה המפלגתית נמנע לופבן במקרה הנוכחי מלתת ביטוי לעמדתו בהפועל הצעיר. מבחינתו, לעריכה ולכתיבה הפובליציסטית קדמו שיקולים הנובעים מן המחויבות המוחלטת למסגרת המפלגתית. המאבק הפוליטי שהתנהל בחזרי חדרים ולא זכה לפרסום היה יכול אמנם לעורר תהודה ציבורית עזה, אך מידת האחריות כפי שהוא תפס אותה תבעה מתן עדיפות להצנעת המחלוקת הפנימית. הבחירה לנהוג כך לא הייתה בבחינת "הקרבה" עבורו או פגיעה בפרשנותו לעיקרון חופש העיתונות, אלא נדבך מובנה בקוד ההתנהלות השגור במפא"י של אותם זמנים. עמדתו המתונה של לופבן בסוגיית השימוש בכוח אין פירושה שההשקפות שמקורן בחוגי אגודת "ברית שלום" היו מקובלות עליו או שהוא סבר כי ראוי להעתיק את דפוס המתניות גם אל מערכת היחסים בין תנועת העבודה לתנועה הרדיקלית.

במחלוקת עם המתונים שבמתונים

ר' בנימין, ממייסדי אגודת "ברית שלום", כתב על לופבן כי היה במשך שנים קרוב ל"ברית שלום" ולגופים שהתארגנו ברוחה

מעמידים את עצמם בתוך תצלובת קרנים של פרויקטורים גדולים, לאמור: ראו כיצד מעונים אנחנו, כיצד נרדפים אנחנו בגלל היותנו אנשים מוסריים!⁵⁶

מבעד לחילופי הדברים החריפים בין לופבן לסימון ניכרה גם מידה של ההערכה הדדית, אך הממד הדומיננטי בה היה הפער ההולך ומתרחב בתחום המדיני. מאז שהופיעה בסדר היום הציוני הצעת החלוקה של ועדת פיל, שכללה כינונה של מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל, ונגנזה, הפך יעד זה בעיני לופבן לאבן הראשה של כל פתרון מדיני. מוראות מלחמת העולם השנייה הפחיתו את נכונותו לגלות סובלנות כלפי דעות שפירושו חתירה – רעיונית וחינוכית במקרה זה – תחת יעד השגתה של מדינה יהודית בעלת רוב יהודי בטווח הקרוב. היה זה אותו יעד ממש שממנו הסתייג עשור שנים קודם לכן, כאשר הוצב על סדר היום הציוני בידי התנועה הרוויזיוניסטית, ושכנינו דימה אותם ל"אנטיכריסט באפוקליפסה הנוצרית, שמתחזה למשיח ומכה בסוורים את עיני העם, מסיתו ומדיחו".⁵⁷

בעימות עם הרוויזיוניזם ובסבך השימוש בכוח

בגלריית האישים של תנועת העבודה היה לופבן העקבי, הנחרץ והמיליטנטי שבמתנגדיו של הרוויזיוניזם. הוא ניצל את הבמה העיתונאית שעמדה לרשותו לנאץ ולגדף את דרכי התנהלותם ואת השקפותיהם של הרוויזיוניסטים, תוך שימוש תכוף בשפה מתלהמת ודוחה. הבחירה של לופבן לנקוט סגנון משתלח לכתובתם לא נעשתה בהיסח הדעת. היא העידה יותר מכול על הסכנה החמורה שמצא, לשיטתו, בגישתם המדינית שבה תלה משיחיות שקר ובהשלכותיה על החינוך הפוליטי הניתן לנוער הארץ-ישראלי ולגורמים חלשים מבחינה סוציאלית וכלכלית ביישוב. גורמים אלה כינה "נעורת יבשה", המסוגלת לקלוט כל זיק "אבנטורה מקודשת וזהו החומר המיועד מראש לכל תנועה פשיסטית". הוא ראה ברומנטיקה הצבאית ההרואית מבית מדרשו של ז'בוטינסקי, בהכרזות המתגרות ובמעמדים הגרוטסקיים ורוויי הפתוס התאטרלי המכוונים לקצור מחיאות כפיים "אצל נערי 'הפוט-בל' וציוני ה'הידד' בכל הארצות",⁵⁸ איום ובמשתמע גם אתגר שהציב הרוויזיוניזם לפתחה של תנועת העבודה. אבחנות בסיסיות אלה על דמותה, מזגה ודרכה של המפלגה הרוויזיוניסטית, שאותן גיבש במרוצת השנתיים הראשונות לקיומה, עתידות לפרנס את יחסו למפלגה זו לאורך שנים ארוכות.

במאמרים שבהם עסק לופבן ברוויזיוניזם במחצית הראשונה של שנות השלושים בולטת יותר מכול מגמתו לעשות להם דמוניזציה ולפסלם כגוף שרעיונותיו ודרכי פעילותו שוללים את זכות קיומו במסגרת התנועה הציונית. בהשוואות בין הרוויזיוניזם לפאשיזם ולנאציזם לא היה לופבן ייחודי בתנועת העבודה.⁵⁹ ברם בדפוס כתיבתו עליהם בלשון זואולוגית נבזית היה גם היה ייחודי. ראוי לזקוף ייחוד זה לחובתו ולציינו כדפוס שגם שיקף את עוצמת השנאה שרבעה בין שני הזרמים העיקריים בציונות וגם העניק לו לגיטימציה באמצעות כתיבה בבמה מפלגתית ממוסדת, שהפכה את מידת האחריות למידה אופיינית לה. לצרכים אלה גייס לופבן את שנינותו במירעה. כך למשל כתב על התנועה ש"בחרה להיות ראש לשועלים מחבלים" – התנועה הרוויזיוניסטית: "היא דומה בעצם בכל צורות בטויה, סיסמאותיה ו'תכניתיה' למחנה של קופים, אשר בראשה עומד ומנצח זה המומוס

עובדה שממילא הכבידה על יכולתו לתת במה לתכנים בלתי מקובלים במפלגה, אלא גם מכך שהמינימליות העקרונית עמד בניגוד מובהק לתהליך הגידול המתמשך של היישוב. דעותיהם של אינטלקטואלים אלה הצטיירו יותר ויותר כמנותקות מן המציאות ולבטח מסדר היום הפוליטי שהפועל הצעיר ראה את עצמו חלק ממנו. למרות שעל רקע פרשת "פטריה" ביצר לעצמו לופבן זהות מובהקת של דמות המזוהה עם התנגדות נחרצת לשימוש בכוח, הרי שהנתק בסוגיות המדיניות בינו לבין האינטלקטואלים האלה, שהתארגנו בראשית שנות הארבעים באגודת "איחוד", העמיק בהתמדה.

דעות למגמה זו ניתנה במפגש יהודי-ערבי שהתקיים בכפר הנוער בן-שמון באוגוסט 1941. הרצאתו של ד"ר עקיבא ארנסט סימון בכינוס עוררה תרעומת לא מעטה.⁶⁰ כעבור שבועות אחדים הטילו חברים מפלוגה ו' בפלמ"ח פצצה בחצר ביתו של סימון. לופבן כתב לוורנו סנטור, נציג הלא-ציונים הסנהלתיים הסוכנות היהודית, אשר שלח לו תזכיר ומכתב בנושא, שהוא מתעב כל מעשה טרור ולא כל שכן שימוש בפצצות כאמצעי בוויכוח מדיני. בד בבד הודה כי אינו רואה כיצד ניתן לרסן "פראות פושעת ופושעה" זו. הוא ציין שגם הסוברים כי הפתרון לשאלת ארץ ישראל מוכרח לבוא בהסכם יהודי-ערבי חשים נרגזים מהצורה הפרובוקטיבית והאוילית שבה מתבטאים סימון וחבריו, ומהמעמדים הפוליטיים חסרי האחריות שהם מארגנים.⁶²

המחלוקת על ניתוח המצב המדיני, שפרשת בן-שמון הייתה גילוי מוקצן שלה, עוררה התנצחות בין לופבן לסימון. האחרון הכריז כי הסכם עם הערבים הוא הכרח, ובמסגרת ההסכם שיושג המטרה – לא התנאי – העיקרית של היהודים תהיה עלייה בקנה מידה מקסימלי.⁶³ לופבן ניגח את סימון בקובעו כי תמיד יש "לדעת את המרחק הקיים בין בעיות ובין פתרון הבעיות ולא לקפוץ לתוך ערפל של מלים שאין עמהן כל תכנית הגשמה". למען הסר ספק באשר לכתובת אליה מכוונת התקפתו, גינה את אותם "פרקי הטפה לפעולות מעשיות הנטולות כל יסוד מציאות", הבאות מצד אינטלקטואלים החושבים בקטגוריות מופשטות הרחוקות מחיי המעשה, תוך שהם מתהדרים במונופולין מוסרי מצד אחד ובמונופולין על מחשבות קידמה חברתית מצד שני.⁶⁴ סימון תיאר בתגובה את לופבן, בלי לנקוב בשמו אך בדרך המובנת לכול, כמשכיל אשר קשר את חייו הכלכליים בתנועה ציבורית ומקבל עבור עבודתו שכר ("שכר צנוע למדי על פי רוב", עקץ סימון). ממשכיל מסוג זה, שאותו כינה סימון בשם "משכיל פקיד", ניטלה האפשרות להכיר במרחק הקיים בין האידאל לבין המציאות. מכאן נובעת חשיבות קיומם של משכילים בלתי תלויים (בעמדות תנועה ובפרנסתם), שאחריותם היא לשימור טוהר נשמתה של התנועה הציונית והם חופשים להביע ביקורת על המתרחש ללא תלות ומחויבות למנגנונים ארגוניים.⁶⁵ לופבן, כהרגלו במחלוקות פומביות מסוג זה, לא נותר חייב. בדברים ממצים המפגינים את סגנון הכתיבה שלו במיטבו, הדף בסרקוזם את היומרה של סימון ושל משכילים כמותו ש"עולמם הרוחני מלא נוסחאות וסכמות כרימון", להלביש עמדות פוליטיות במחלצות המתגדרות בפוזת האינטלקטואל הניחן ביכולת לבצע הבחנות תבוניות נשגבות:

אנקת הבדידות היא לעתים קרובות מאד רהב מתלהלה בלבוש של ענווה מתמוגגת. ישנה תמיד הרגשה לא נעימה כשוראים בני אדם

ו"אבנטוריוזם" מדומה, המתחזים ל"אידאליזם של מסירות נפש ושל פטריטיזם נלהב".⁶⁵

לעומת הלכי רוח אלה, בחר לופבן פעם ועוד פעם לציין בתקופת המאבק בבריטים, במחצית השנייה של שנות הארבעים, כי בעימות עם אין כל האמצעים כשרים – אין זו "מלחמת גיטאות" נוסח הפרטיזנים שלחמו נוכח שערים ועולים באירופה וגם לא "מלחמת מצדה". כתנא מסייע לגישתו הביא את אליהו גולומב, האקטיוויסט המובהק ומנהיג ה"הגנה", שהקפיד מנעוריו שלא יטושטש "הקו הדק המבדיל בין אקטיביזם חלוצי לצרכי הגנתה והתגוננותה של האומה הנבנית בארץ, לבין הרפתקה מזיקה של פורקי משמעת לאומית [קרי, האצ"ל]".⁶⁶ אזכור ימי נעוריו של גולומב נעשה בכוונת מכוון. מחז גיסא רמז לופבן למעורבותו של גולומב בוועד שפעל למען ההתנדבות ל"גדוד העברי" במסגרת הצבא הבריטי בשנת 1918. מאידך גיסא ביקש לא להעלים את הסכנות הטמונות בשימוש בכוח, סכנות שעליהן התריעו מתנגדי ההתנדבות מהפועל הצעיר, שהוא נכלל ביניהם. הם זיהו כבר אז ב"סיסמא הנפסדת: 'בדם ואש יהודה נפלה' – בדם ואש יהודה תקום" (סיסמת "השומר", שהמתנדבים אמצוה), את גרעינה של השקפת העולם הרעיונית שהצמיחה לתפיסתו במרוצת הזמן את מה שראא כשורש הרוש והלענה, בדמות טיפוח דרך הכוח הפיזי כדרך המלך בחתירה להגשמת הציונות.⁶⁷

כנגד "הדם והאש" מבית מדרשו של הרעיוניזם כמו גם מקניינה של תנועת העבודה, הציב לופבן את לקח תלחי על פי תפיסתו: "במחרשה בא העובד העברי אל תלחי, בחרב גורש ממנה, ובמחרשה שב אליה". הוא הבליט את ממד ההתגוננות ואת ערכה של האחזיה באדמה על חשבון ממד הגבורה וערכה של הלחימה, כמוטיבים המובהקים של פרשת תלחי. לופבן עשה כן מתוך חתירה מודעת להקטין את משקלו של מרכיב הכוח הפיזי במיתוס המתגבש סביב תלחי, שכן הבין את המשמעות ואת הסכנה להשקפתו, האצורים בעיצוב מיתוס הכוח בדרך המחנכת לראותו כניצב במרכז המעשה הציוני וכמפתח להצלחתו.⁶⁸

בפולמוס הפנימי על סוגיית השימוש בכוח שהתחולל במפא"י במהלך שנת 1946, גרס לופבן שהכרח לרכוז את המאבק בתחומי העלייה וההתיישבות ("מאבק צמוד"). מאחר שעמדתו נגדה את הקו המוצהר של הרוב במפא"י (שתמך בפעילות צבאית התקפית רציפה נגד הבריטים), הוא השתדל לא לחוות דעה ישירה בנדון מעל דפי הפועל הצעיר, ואף מנע מעמיתים שהחזיקו בהשקפה דומה לשלו לתת לה ביטוי בביטאון המפלגתי. לימים נימק את שתיקתו בכך ש"אי אפשר לדרוש מחברים בעלי הכרה ובעלי אחריות, שיהיו משתתפים באופן אקטיבי בהאדרת קו פעולה שהוא בניגוד להכרתם ובניגוד למצפונם". למרות המשקל הרב שייחס לסוגיית השימוש בכוח הוא היצר שהמחלוקת עליה הצטיירה יותר ויותר באותה עת כחזות הכול. ההגמוניה של תנועת העבודה ביישוב ובמערכת הציונית, הבחירה אינה פועל יוצא של בחירה ב"קו" מתון או אקטיוויסטי, אלא פרי מעורבותה העמוקה בבניין הארץ ובכשרה לאתר את הדרכים התכליתיות המובילות למטרה זו.⁶⁹ המכתם ששירת אותו תדיר להבעת דעה זו היה ציטוט מהרצל: "הרוח מנשבת בשדה הקש – עלי להכפיל את צעדי".⁷⁰

הגדול ז'בוטינסקי, המכונה 'מנהיג' ואשר לפניו עומדים 'דום' כל הקיפופים האלה, המבדחים בהעויותיהם והמשחיתים במעלליהם".⁶⁰ לופבן, שהיה מידידי הקרובים של ארלוזורוב בהפועל הצעיר ובמפא"י, נטר לרעיוניזם איבה נטולת רסן, שניכר בה לעתים כי הרגש בעמדתו גובר על נטייתו לשכלתנות, מאז רצח ארלוזורוב ביוני 1933. על רקע זה ובתחום זה בלבד הוא חרג מן ההלכה העקרונית שהדריכה אותו בחייו הציבוריים כל ימיו, ושחק את התנגדותו לשימוש בכוח פיזי כאמצעי פוליטי במאבקים ציבוריים. הסייג היחיד ששם בפני "הגנה עצמית אמיצה" בהתמודדות ברחוב ובמקומות העבודה עם הרעיוניסטים היה ש"אנו איננו רשאים לשפוך דם", ביטוי שפירושו המעשי היה להימנע מליזום תקריות שברור מראש כי יובילו לשפיכות דמים.⁶¹ בדומה ליצחק בן-אהרן, מראשי הקיבוץ המאוחד ומהתקפים שבנושאי שורת האקטיוויזם במפא"י, הילך לופבן אמיים על עמיתו כי כל ניסיון להידבר עם הרעיוניזם משמעו כישלון "ההתגוננות מפני עליית הפשיזם בציונות" ומשגה פטלי שיוביל בהכרח להתפוררות מפא"י. הוא שלל על הסף כל הסכם עם המפלגה הרעיוניסטית שאותו דימה לכיבוי תבערה בנפט. לופבן שב והצהיר במוסדות מפא"י כי במפלגה זו צפון האיום הגדול ביותר על תנועת העבודה בארץ ישראל. כוונתו לא הייתה לאיום פוליטי גרידא אלא למסמוס ערכיה ולריסוק מסגרותיה. באלימות ראה תכונה הטבועה ברעיוניזם מעצם מהותו, גרס שרק באמצעותה הוא מצליח לצרף חברים לשורותיו ובלעדיה יאבד כל טעם קיומו בחיים הפוליטיים.⁶² קו ישר הוליך מכאן ליחסו של לופבן אל פעולות הטרור נגד הערבים והבריטים שביצע האצ"ל בשנים 1937-1939 ובשנים 1944-1947.

לופבן הגדיר את סוגיית השימוש בכוח כסוגיה ש"איננה דומה אף לאחת מעשרות ומאות השאלות הגדולות קטנות, שאנו מחולקים בהן בחייו הציבוריים הפנימיים [...] זאת היא שאלה הנוקבת עד תהום העניין החיוני והמכריע ביותר בחיי האומה ועתידה [...]".⁶³ הוא לא בחל בניסוחים חריפים בבואו לתאר את חוסר התוחלת שבשכנוע הרעיוניסטים לחדול מהתקפותיהם הרצחניות על ערבים עוברי אורח: "הצאים הם ילדים בלתי מבוגרים, מותעים ומשושים, וְהַצִּים פסיכופטים חשוכי מרפא".⁶⁴ גם במקרה זה נועדה הדעה לגיטימציה לרעיוניסטים להציב חיץ ברור בין פעולות תגובה שנחוץ לבצעם כחלק מהתגוננות היישוב בימי המרד הערבי לבין מעשי רצח נפשעים, שהכרח בללום את ההזדהות עםם ואת המגמה להציגם כביטוי וכסמל לעמידת היהודים במערכה על הגשמת המפעל הציוני. האקלים הרעיוני שהניח את המסד להכשרת התקיפות הטרוריסטיות, שפשה בקרב הנוער הארץ-ישראלי ובכלל זה בקרב הנוער המזוהה עם תנועת העבודה בשלהי מלחמת העולם השנייה, הוא שהטריד את לופבן יותר מכול. מגמות החינוך לקיצוניות מהפכנית, בין מימין ובין משמאל, הזכירו לו ביקור שערך ברומא עם תום הקונגרס הציוני העשרים ב-1937, ושבהמלכו היה עד לכינוס של נוער פאשיסטי. עשרות אלפי נערים בני 13 ומעלה צעדו בסך וסחבו על כתפיהם כלי נשק, ערכו מפגנים צבאיים וקראו הידד בהישמע קולות ירי. "זה היה מחזה מחריד לכל אדם בעל נפש ובעל דעה מיושבת", סיכם לופבן, "אך הילדים האלה היו משולהבים ומאושרים בתפקידם". בדומה להם גם בני הנוער ביישוב נוהים כעת אחר אותו מיתוס של אלימות

החוויה והמעשה

שני עמודי התווך במשנתו של לופבן בנוגע להבניית תוכן התודעה הקולקטיבית הראויה בקרב חסידי תנועת העבודה היו בנימין זאב הרצל וההתיישבות העובדת. בגיל 16 ערך לופבן אזכרה להרצל בבית הכנסת של עיירתו דמביצה, למרות התנגדות הרב וראשי הקהילה. בהתערבותם הוא נאסר למשך 24 שעות בעוון הפרת הסדר הציבורי. היה זה מאורע מכונן בחייו. במלאות עשור לפטירת הרצל התוודעה "יתומים היינו ונושאי חלומותיו".⁷¹ ביטוי זה הכיל בתמצית את האופן שבו התייחס לופבן להרצל. "דמות קסם" מיתית, רומנטית ורבת הוד, שחזון המדינה היהודית אשר רקם האיר את אופקי צעירי העלייה השנייה ועטה עליהם ממד של קדושה. "הלכנו אחריו", העיד, "כהלך אחר פנטום". להמחשת הדבקות שבה נאחזו בני דורו החלוצים בהרצל, ובתוך כך, כדי להביע את התנגדותו לפרסום יומני הרצל המספרים על לבטיו וייסוריו עד שמצא את הדרך אל הציונות, העיר: "כשפעמון מצלצל לתוך הדמדומים, כשצלילי תפילה משתפכים על שדות וגאיות – רק פתי-אדם יעפיל בשעה זו לראש המגדל לבקש את המקור, שממנו הצלילים מתמלטים, וימצא סיר מתכת קשור בחבל נערת אל קורת עץ מכוסה אבק".⁷²

ברם בהתמודדות קשת היום עם הגשמת הציונות היה הרצל עבור לופבן ועמיתיו ממחנה הפועלים לא רק "אגדה מרהיבה", אלא דמות שחפצה להעניק מענה ממשי לבעיות האקטואליות שבהן התחבטו היהודים. במתח האידיאולוגי, על השלכותיו בעיצוב החלופות הפוליטיות העומדות לרשות הציונות, בין גישתו של הרצל לבין השקפתו של אחד העם, הייתה ללופבן עמדה בהירה. לרגל היובל של אחד העם פסק: "לא הודינו לו גם בעיקר העיקרים, במודיפיקציה של השאיפה והמטרה הלאומית עד לידי 'מרכז לאומי רוחני' בלבד".⁷³ במלאות 15 שנה לעלייה השנייה בחן לופבן את פועלה בשאלות הקריטיות שעמן התמודדה: איך תיבנה הארץ ומי יבנה אותה? במסגרת זו הוא עמד גם על יחסם של הרצל ואחד העם כלפיה. לגבי אחד העם ציין כי "הוא, שלא היה משורר מעולם, התרומם לידי שירה כאשר דיבר על האידיליה הבעזית". להבדיל גרס לופבן, כי אילו הרצל היה חי ונפגש עם בני העלייה השנייה, "היה בודאי מבין סוף סוף את הפרובלימה", שבה חש באופן אינטואיטיבי עוד במדינת היהודים, כשכתב: "בתו העבודה אתם באים לארץ". לופבן, שבפובליציסטיקה שלו נהג להזדקק תכופות להרצל, לא פסח על שגיאותיו, כגון פרשת אונגדה, המעטת משקלה של ההתיישבות בארץ ישראל כאמצעי מדיני ואף יחסו המופרך לצבא, על האותות, תארי הכבוד ושאר גינונים רומנטיים של תפאורה חיצונית. אולם בסופו של חשבון נפעם לופבן מן היופי שבהופעת הרצל, מניסונו לעשות פוליטיקה ודיפלומטיה מן האגדה בדבר הכוח היהודי ובמיוחד מהקסם שהצית בימי בחרותו החזון המהפכני על כינונה של מדינה יהודית. כמי שתמך לאורך שנים בהליכה בקטנות נזקק לופבן לדמותו של הרצל כמצפן המורה את היעד הנשאף, אף אם אין מנופפים בו תדיר לצורכי פולמוס והתהדרות המנותקים מהמציאות הקונקרטית.⁷⁴ אם הרצל היה בעבורו פורץ דרך המציב יעד מהפכני מקודש, הרי שההתיישבות העובדת בדמותם של הקבוצות, הקיבוצים והמושבים בעמק הירדן ובעמק יזרעאל היו לזו המעשה המהפכני הציוני. ה"עמק" לא היה לגבי ידיו הגדרה טופוגרפית כי אם סמל להתפתחות אורגנית

חופשית המתחילה מלמטה ומחוללת תמורה מהפכנית בחיי העם בכוח ההתמדה וההתעוררות החלוצית. נכונותם של החלוצים להפיק עצמם לסבל ומחסור – ל"תה" בלי תה וכלי סוכר, ולארוחת סלט בצלים נטולת תבלינים – הייתה מנקודת מבטו עדות לאמינות ההכרה המפכה בציבור הפועלים כי בכל מקום שבו הוא מכה שורשים באדמה הופכת אדמה זו "למולדת ולקנין מדיני". להמחשת ערכו של הפועל החקלאי בבניין הארץ הסתייע לופבן באגדה רוסית עממית שהבליטה את הזיקה האורגנית בין האיכר לאדמתו: "רובץ הוא כסלע בתוך אדמת המולדת וכל מי שבא לעבור עליו בקפיצה, הרי הוא מזדקף והקופץ ישבר את מפרקתו".⁷⁵

למרות כל זאת ידע לופבן גם להודות כי שאיפות היסוד של אנשי התקופה שבה צמח היו אחרות. בשיר קטן אחד כלשונו, שירו של ריכרד דיהמל "איש העבודה", ראה לופבן את מיצוי מאוויי חייו של בני הדור שאליו השתייך, הדור שגיבש את השקפתו על החיים בימים שקדמו לפרוץ מלחמת העולם הראשונה: "מיטה לנו וגם ילד, רעייתי! / גם עבודה לנו, עבודה לשנינו, / ושמש לנו, וגם גשם ורוח; / למען נהיה חופשיים כציפורי דרוו, / יחסר לנו רק דבר קטן – / רק פנאי".⁷⁶ אך "פנאי" לא היה המצרך אשר הזין את בערת הנפש של אותם צעירים מהעלייה השנייה עמם נמנה לופבן, שביקשו להיחלץ מ"סככי הציונות המילולית".⁷⁷ אחד מביטוייה הקלאסיים של "ציונות מלל" זו התרחש באפריל 1918, כאשר בטקס חגיגי וברוב עם הונחה אבן הפינה להקמת האוניברסיטה העברית בהר הצופים בירושלים. לופבן השתאה למראה המחזה שבו הוגש לווייצמן העומד בראש "ועד הצירים" מפתח מכסף, מעשה ידי בית הספר לאמנות "בצלאל", המיועד לפתוח את שערי האוניברסיטה העתידה לקום. "בזמן אחר, בשעה אחרת, אפשר היה לראות גחון בדבר", השתדל לופבן לרסן את עצמו ולהצטרף לנימת החג שאחזה בנוכחים. "הפעם זה היה סמל: בנין אין עדיין, דלת אין עדיין ומפתח מוכן כבר". כעבור חודשים ספורים שב לחיזיון שנפרש באותו מעמד, והפעם לא התאפק עוד כשציין כי לשלוש הילדות הקטנות שהניחו בשם "הדור הבא" אבן כבדה בטקס, "להן הלא דרוש עוד גן ילדים".⁷⁸ וזה לא היה בנמצא. לופבן, ששיקע עצמו לכאורה כל ימיו בעולם המלל, דימה את ייסוד הפועל הצעיר כ"מעין תנופת מעדר של כובשי העבודה הראשונים",⁷⁹ וראה בעבודתו בביטאון את תרומתו התרבותית והמוסרית הייחודית למילוי צווי היצירה והמעשה של תקופתו כהווייתם.

סיכום

אחת המימרות שהתחבבו על לופבן הייתה זו של ביסמרק, אשר אמר ש"כל מדינה חייבת לשלם קנס עבור החלונות שנופצו בידי עיתונאיה".⁸⁰ כלומר, המחלוקות הפוליטיות הפנימיות המתנהלות מעל גבי העיתונות גובות מחיר המתבטא בפגיעה ביכולתו של הגוף הפוליטי לחתור להשגת יעדיו המדיניים. המסקנה היא שחייבים להיות מאוחדים כלפי חוץ במאבקים הפוליטיים – נגד מגמות פיצול והפילוג בציונות. בכתובתו השתמט לופבן בדרך כלל מליישם את דברי ביסמרק כפשוטם, שכן לא האחדות כמושג חלול עמדה לנגד עיניו, אלא רתימתה למכלול האמצעים המקדמים את ההשקפה הפוליטית שבה דגל.

ושכל טובים עד גבול ידוע. כאשר בהירות עוברת את הגבול, אין בינה לבין החושך אלא כפסע, כשם שבין הקליפה ובין הקדושה יש רק פסע אחד".⁸³

הערות

- * תודתי לד"ר אבי בראלי שסייע לי בגיבוש מבנה המאמר ולחברי פורום החוקרים שליד המכון לחקר הציונות וישראל ע"ש חיים וייצמן באוניברסיטת תל-אביב על הערותיהם.
1. פרטוקול מזכירות מפא"י, 19.9.1948, ארכיון מפלגת העבודה (להלן: אמ"ע). הביטוי הראשון נאמר על ידי יוסף שפרינצק והשני על ידי זלמן אהרונוביץ (א.רן).
 2. ראו בהקשר זה דברים שנכתבו על משה בילינסון, בכיר הפובליציסטים של תנועת העבודה בשנות השלושים: י. אהרונוביץ, "לזכרו", דבר, 29.11.1936.
 3. ב. כצנלסון, "אדם עם פנס", בתוך: כתבי משה בילינסון: במשבר העולם, כרך א, תל-אביב ת"ש, עמ' י-יב; יצחק אלעזר-וולקני, "במערכת תמיד", בתוך: מבחר כתבי י. לופבן, תל-אביב, תשי"ד, עמ' יג-יד; בנדיקט אנדרסון, קהילות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותן, תל-אביב, 2000, עמ' 65-67, 96-97.
 4. יהודה סלוצקי, העיתונות היהודית-רוסית במאה התשע-עשרה, ירושלים תשל"א, עמ' 38-40; Daniel Gutwein, "Traditional and Modern", in: Sophia Menache (ed.), *Communication in the Jewish Diaspora: The Pre-Modern World*, Leiden 1996, pp. 409-426; יעקב שביט, "מעמדה של התרבות בתהליך יצירתה של הברה לאומית בארץ-ישראל – עמדות יסוד ומושגי יסוד", בתוך: זהר שביט (עורכת), תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה: בנייתה של תרבות עברית, חלק ראשון, ירושלים, תשנ"ט, עמ' 10, 24.
 5. יוסף חבר ("ח ברנר), "בחינו ובעתונותנו: על עתונות ויהודים", האחדות, טבת תרע"ב; גליה ירדני, העיתונות העברית בארץ-ישראל בשנים 1863-1904, תל-אביב, תשכ"ט.
 6. תיאודור הרצל, רישום ביומן ב-12.6.1895, עניין-היהודים: ספרי יומן, יוני 1895-אוקטובר 1898, ירושלים תשנ"ח, כרך א, עמ' 116; שלמה אבינרי, "מבוא – מעניין-היהודים" ל"מדינת-היהודים": דרכו של הרצל לגיבוש תודעה לאומית יהודית", שם, עמ' 24-26. ראו גם רפי מן, "הרצל והעתונות: מאז הרב הפלדה ועד לעתון בכבלים", קשר, 21 (מאי 1997), עמ' 20-36.
 7. גדעון קוזץ, מעריכים ומכתבי עתים: עיונים בתולדות העיתונות העברית והיהודית, תל-אביב, תשנ"ט, עמ' 106, 118-119.
 8. עם ה"שותקים" נמנו למשל אליעזר שוחט, אליעזר יפה ותנחום תנפילוב. מבחינה זו אופיינית היא הדרך שבה פתח מרדכי קושניר את מאמרו החשוב, "דברים שלא בעתם": "רובצת חובה לגל מעלי עון שתיקה כבדה של שנים". בעבודה: קונטרס חברים, אלול תרע"ח, עמ' 79. בהקשר לתופעה זו ציין ברל כצנלסון: "על דרך ההלצה, יש בה מן האמת, אפשר לאמור, שכמה מהם היו מחבבים את הדיבור על אודות השתיקה". ראו ברל כצנלסון, "קודמי קודמינו", כתבים, תל-אביב, תש"ח, כרך ז, עמ' 162.
 9. יונתן פרנקל, נבואה ופוליטיקה: סוציאליזם, לאומיות ויהודי רוסיה, 1862-1917, תל-אביב, 1989, עמ' 437.
 10. יוסף שפירא, הפועל הצעיר: הרעיון והמעשה, תל-אביב תשכ"ח, עמ' 253; זהר שביט, החיים הספרותיים בארץ ישראל 1910-1933, תל-אביב, תשמ"ט, עמ' 204-205.
 11. לופבן, "היינריך היינה", הפועל הצעיר, 29.3.1926 [הדגשה במקור – מ.ח.].
 12. מרבית הפרטים על חיי לופבן מקורם ברשימה מסכמת של תולדותיו אשר פורסמה בהפועל הצעיר ב-30.8.1949, ונועדה עבור האנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובניו מאת דוד תדהר.
 13. ישראל כהן, פנים אל פנים, תל-אביב, תשל"ט, עמ' 234 (להלן: פנים אל פנים).

בבואו לסכם את ארבעים שנות קיומו של הביטאון הפועל הצעיר ב-1947, ביאר לופבן את דמותה ואופיה של הבמה שבראשה עמד. כפי שיסתבר כעבור שנה, דברים אלה חתמו מאות רבות של מאמרים פובליציסטיים שכתב משך ארבעה עשורים, ואגב זאת אף את מסלולו הציבורי כעיתונאי, כעורך וכפובליציסט:

השחיה נגד הזרם [...] היתה מסמניה הראשונים של במה זו [...] לא הרצון להיות פופולרי, לדבר אל יצר לבו של הרחוב, אלא הרצון להיות אמיתי ולחנך את הקורא ואת התנועה להכרת האמת, לתבונה, לשיקול דעת רציני ולאחריות, היתה מגמתו של העתון הזה משך כל השנים. מעולם לא ערכו לו תשואות ולא מחאו לו כפיים, תמיד הוא היה כצנניים בעיני רבים, ואף בעדת אוהביו ובצבור שהוא שימש ומשמש לו כל מבטא היה לא פעם מטרה לבקורת חמורה [...]. במה לחינוך, להארה תרבותית ומוסרית, אך גם במת ריב ובמת מדון היתה במה זו במשך ארבעים שנות קיומה. ריב למהפכה הציונית, למהפכה הבונה והמקדמת, הכובשת עמדות מפתח כלכליות, היוצרת עובדות מדיניות, מחדשת ערכי תרבות וערכי חברה, – ומדון עם מסלפי הדמות ומזיפיי המטבעות של הציונות החיה והמגשימה.⁸¹

המעלות והמורדות שידע המפעל הציוני לאורך ימי המנדט הבריטי בארץ ישראל השתקפו היטב בכתיבתו של לופבן. עם זאת, גם כשהטיח דברי מרירות בכתובות רבות מספור, שעליהן הצביע כמתנכלות לקידום מעשה ההגשמה כהבנתו, ניכר שלא הזעם ולא הנהי הזינו את ניתוחיו. המוטיבים הדומיננטיים בכתיבתו היו הרציונליזם והאופטימיזם. מקור היניקה הקונקרטי שלהם הסתכם בביטוי "שמירת הקיים", שזכה לקיתונות של ביקורת מצדדים שונים בימי פולמוס ההתנדבות ב-1918. לופבן דבק באדיקות ב"שמירת הקיים" – שמירת הנוצר כבר כיסוד ליצירה נוספת", וראה בו ערך דינמי שבכוחו לשמש מתרס נגד "יצר ההשמדה העצמית" האורב על מפתנה של הציונות ומאיים לעקרה מן הנהיב הקונסטרוקטיבי.⁸² במבט לאחור נראה כי חשיבותו של לופבן היא בהיותו מבכירי המשרטטים את דמותה של תנועת העבודה תוך כדי התהוותה הן באמצעות מאמריו והן באמצעות הביטאון שערך. בזכותו היה הפועל הצעיר לגורם פנים מפלגתי-ממסדי מבחינה פורמלית, שתפקד בפועל כבמה עצמאית, מתסיסה וביקורתית. אף שניתן בו לעתים מקום ראוי להשקפות המנהיגות התנועתית, כתב העת בעריכתו לא הפך ל"שופר" תעמולתי אלא התמקד בתוכחה ובמתן מבע לליקויי הדור מכוח האידיאליזם ופשטות ההליכות שאפיינו את דרכו בחיי הציבור ובחיי הפרטיים.

אין למנות את לופבן כ"איש החבורה". הוא לא היה איש רעים להתרועע, השתמש מלהג פרוזאי ולא היה בין שרי השירים והפוזמים בריקודים. אנקדוטה מאלפת מזקקת את דמותו של הפוליטיקאי והעיתונאי לופבן, ואולי אף מלמדת במקצת על תוכנה של כתיבתו הפובליציסטית. ישראל כהן סיפר עליו כי מזמן לזמן לקתה ראייתו והוא נזקק למשקפיים. בהזדמנות אחת ניתנו לו בחנות זוג משקפיים שבעזרתם החל "לראות את העולם כה בהיר וכה מאיר". לופבן ראה את עצמו, את בגדיו ואת כובעו, "היה זה מין כובע שלא מעלמא דהא". מיד הסיר את המשקפיים ואמר, "לא, קצת יותר חלשים". וכהן הוסיף: "הוא הבין מה שהבין כל הוגה דעות גדול, שבהירות

14. פרוטוקול ועידת העשרים של הפועל הצעיר בפתח תקוה (י"ז-כ"ד תשרי תרפ"ז), תל-אביב כסלו תרפ"ז, עמ' 173; ישראל כהן, "יצחק לופבן", הפועל הצעיר, 14.9.1948; עוזי אלידע, "עתונות 'צהובה' מול עתונות 'הגונה': העימות על עיצוב דמותה של העתונות הארץ ישראלית בשנות ה-20", קשר, 26 (נובמבר 1999), עמ' 37.
 15. ב. כצנלסון, "המשמרת החדשה של העתונות העברית: עתונות הפועלים בא"י", בתוך: זלמן פזנר (עורך), קבץ מאמרים לדברי ימי העתונות בארץ ישראל, תל-אביב, ניסן תרצ"ה, עמ' 64-67; מרדכי שניר, "עיונים בספרות-העבודה (מבוא)", הנעימה האחת, תל-אביב, תשכ"ד, עמ' 244.
 16. דברי לופבן בפרוטוקול ועידת העשרים של הפועל הצעיר בפתח תקוה, עמ' 166-165.
 17. יוסף גורני, "שורשיה של תודעת העימות הלאומי היהודי-ערבי והשתקפותה בעיתונות העברית בשנים 1900-1918", הציונות, כרך ד (תשל"ו), עמ' 75; ישראל קולת, "האם היישוב בארץ ישראל הוא הגשמת הלאומית היהודית?", בתוך: יהודה ריינהרץ, יוסף שלמון וגדעון שמעוני (עורכים), לאומיות ופוליטיקה יהודית: פרספקטיבות חדשות, ירושלים, תשנ"ז, עמ' 244.
 18. י. לופבן, "מסלה", הפועל הצעיר, 12.10.1924. דוד זכאי הגיב על הביקורת על מסלה: "עד שלופבן רגז וקצף ושפך את הקיתון – נמכר הספר וכמעט שאזל". ז. דויד, "טורים – מסלה", קונטרס, י"ז חשון תרפ"ה (14.11.1924).
 19. י. לופבן, "הסברה", הפועל הצעיר, 26.12.1924; י. סוקר [יצחק לופבן], "דור הפלגה", שם, 1.8.1924.
 20. פרוטוקול מועצת ההסתדרות, כ"ד טבת תרפ"ה (20.1.1925), ארכיון העבודה (להלן: א"ע), IV-207-12. למשבר סביב משרת עורך דבר ראו יונתן שפירא, אהדות העבודה ההיסטורית: עצמתו של ארגון פוליטי, תל-אביב תשל"ה, עמ' 131-134; אניטה שפירא, ברל: ביוגרפיה, תל-אביב, 1980, כרך א, עמ' 244-247 (להלן: שפירא, ברל); שבתאי טבת, קנאת דוד: חיי דוד בן-גוריון, ירושלים ותל-אביב, 1980, כרך ב, עמ' 249-250.
 21. יצחק לופבן, "מפנקסו של איש ירושלים", סדן, א-ב, כסלו תרפ"ה (נובמבר-דצמבר 1924), עמ' כח-כט. ידיעה על הופעת החוברת האמורה של סדן התפרסמה בהפועל הצעיר ב-19.12.1924. כעבור שבוע נדפס בשבועון מאמרו של לופבן, "הסברה", שהצית את המהומה.
 22. י. לופבן, "ויהיו הדברים גלויים!", הפועל הצעיר, 30.1.1925.
 23. פרוטוקול ועידת העשרים של הפועל הצעיר בפתח תקוה, עמ' 175, 177.
 24. אבא סיקרא [אב"א אחימירא], "לתולדותיה של שנה ציבורית אחת", חרות, 3.10.1948.
 25. פרוטוקול מרכז מפא"י, 7.9.1931, 26.9.1931, 29.9.1931, אמ"ע.
 26. ראו אניטה שפירא, "הוויכוח בתוך מפא"י על השימוש באלימות, 1932-1935", ההליכה על קו האופק, תל-אביב, תשמ"ח, עמ' 99-106.
 27. ד. בן-גוריון, "הקונגרס הי"ז ודרכנו להבא", הרצאה של בן-גוריון ב"7.8.1931 בבית העם בתל-אביב, הפועל הצעיר, 14.8.1931, 21.8.1931; י. לופבן, "שתי מדות הערכה (לקונגרס הי"ז ומסקנותיו)", שם, 21.8.1931.
 28. יומן בן-גוריון, 22.10.1931, אב"ג; "על עתונות המפלגה", הפועל הצעיר, 30.10.1931.
 29. פרוטוקול ישיבת סיעת פועלי ארץ-ישראל בקונגרס הציוני הי"ט, 18.8.1935, אמ"ע, 6-1935-602-2. ראו גם אביבה חלמיש, במירוץ כפול נגד הזמן: מדיניות העלייה הציונית בשנות השלושים, ירושלים, תשס"ו, עמ' 430.
 30. פרוטוקול ישיבת הברית המאוחדת, בעת דיוני הקונגרס הציוני הי"ט, 16.8.1935, אמ"ע, 6-1935-602-2.
 31. י. לופבן, "דברי סיכום", הפועל הצעיר, 27.9.1935.
 32. מכתב בן-גוריון ללופבן, 3.10.1935, יומן בן-גוריון, אב"ג; מכתב בן-גוריון לקפלן ושרת, 3.10.1935, שם.
 33. לופבן, "דברי סיכום", הפועל הצעיר, 27.9.1935.
 34. להשקפתו של בן-גוריון, שתומצתה בסיסמה "ממעמד לעם" ראו יוסף גורני, "ממעמד לעם" – מקורותיו ההיסטוריים ומשמעותו הרעיונית, בתוך: שלמה אבינרי (עורך), דוד בן-גוריון: דמותו של מנהיג תנועת הפועלים, תל-אביב, 1988, עמ' 73-90.
 35. אלשיך [ישראל כהן], "קבר האחים החדש", הפועל הצעיר, 2.12.1940 [הדגשה שלי – מ.ח.].
36. מאיר חזן, "אוי ארצי מולדתי – פרשת 'פטריה'", ציון, כרך סו, ד (תשס"א), עמ' 511-514.
 37. כהן, פנים אל פנים, עמ' 248. האקטיוויסטים תבעו לפטר את לופבן מעריכת הפועל הצעיר. אהרן ציזולינג דרש זאת עוד קודם לפרסום המאמר של ישראל כהן. פרוטוקול מרכז מפא"י, 27.11.1940, אמ"ע. לאחר מכן הצטרף אליו גם גולומב. פרוטוקול מרכז מפא"י, 15.12.1940, אמ"ע.
 38. י. לופבן, "עם עשרים שנות ההסתדרות", הפועל הצעיר, 27.12.1940.
 39. פרוטוקול מרכז מפא"י, 15.12.1940, אמ"ע. לופבן התכוון להחליטה על החבלה ב"פטריה" שלא התקבלה בפורום פוליטי פורמלי מוסמך ולתוכנם המדיני של נאומי ברל כצנלסון בנובמבר-דצמבר 1940.
 40. שפירא, ברל, כרך ב, עמ' 604-609.
 41. פרוטוקול דברי לופבן במועצת סניף מפא"י בחיפה, 26.6.1948, אה"ע, IV-15-72-104. הדברים פורסמו בהשמטות בהפועל הצעיר, 14.9.1948.
 42. פרוטוקול מרכז מפא"י, 15.12.1940, אמ"ע.
 43. חליפת המכתבים בין מוניה מרדור לשאול אביגור, ינואר 1950, בתוך: גרשון ריבלין (עורך), עלייזית וחרב, כרך א, תל-אביב, 1990, עמ' 105.
 44. פרוטוקול מרכז מפא"י, 15.12.1940, אמ"ע.
 45. י. לופבן, "משנת חיים", בתוך: ערכין: קובץ לזכרו של א. ד. גורדון, תל-אביב, תש"ב, עמ' 12.
 46. ר' בנימין, "מעל כס העריכה", כנסת חכמים: פרצופים, ירושלים, תשכ"א, עמ' 383.
 47. י. לופבן, "לאן אנו הולכים", בשעה זו [חוברת שהופיע במקום הפועל הצעיר שנאסרה הופעתו בשל הגבלות הצנוורה הבריטית], יוני 1921.
 48. י. לופבן, "המלחמה במלחמה", הפועל הצעיר, 26.9.1924.
 49. ראו מאמרי לופבן בהפועל הצעיר: "בתוך המבוכה", 20.9.1929; "חזית ההשליה העצמית", 18.10.1929; "לשם ברור", 17.11.1929; "לחשבון השנה", 8.8.1930. לדחיקת "ברית שלום" אל מחוץ לתחומי הקונסנוס הציוני לאחר מאורעות תרפ"ט ראו שפירא, ברל, כרך א, עמ' 262, 309-311; יוסף גורני, השאלה הערבית והבעיה היהודית, תל-אביב, 1985, עמ' 257-269.
 50. י. לופבן, "על הדם", הפועל הצעיר, 30.8.1929.
 51. לעיקרי דבריו של סימון ראו במאמרו, "תנאים ומטרות", בעיות היום, 24.8.1941.
 52. מכתב י. לופבן לוורנר סנטור, 7.9.1941, אה"ע, 5-104-72-IV.
 53. סימון, "תנאים ומטרות", בעיות היום, 24.8.1941.
 54. י. לופבן, "בעיות ופתרון", הפועל הצעיר, 23.10.1941.
 55. א. סימון, "התלושים" והישוב (פרקי תשובה לי. לופבן), בעיות היום, 16.11.1941.
 56. י. לופבן, "פילוסופיה וקוצים בה", הפועל הצעיר, 18.12.1941.
 57. י. לופבן, "בימי מבוכה", שם, 6.10.1930; ה"ל, "לקראת הקונגרס הי"ז", שם, 29.5.1931.
 58. י. לופבן, "השטנה", שם, 21.8.1925; ה"ל, "ריביוניסטים", שם, 7.1.1926; ה"ל, "גרוטיסקות", שם, 20.1.1927.
 59. ראו למשל י. לופבן, "בצלו של צלבי-הקָרס", שם, 24.3.1933; ה"ל, "בן בריתו של השטן", שם, 26.5.1933; ה"ל, "עורב השלום", שם, 31.8.1934.
 60. י. לופבן, "מערכת הקונגרס הי"ח (ג-ד)", שם, 19.5.1933. ראו גם, למשל, ה"ל, "לשאלות היום: הרביוניסטים בקרקס", שם, 23.9.1932; ה"ל, "יא ברעכען" – נישט בדעכען", שם, 5.11.1932; ה"ל, "שמש שכנגד", שם, 20.4.1934.
 61. פרוטוקול מרכז מפא"י, 3.6.1934, 16.8.1934, אמ"ע. לעומת גישתו המרוסנת יותר בעבר: י. לופבן, "בימי מבחן ומפקד", הפועל הצעיר, 28.4.1933; פרוטוקול מרכז מפא"י, 31.1.1934, אמ"ע.
 62. פרוטוקול מרכז מפא"י, 14.8.1934, 21.8.1934, אמ"ע; פרוטוקול מועצת מפא"י, 24-25.8.1934, שם. בן-אהרן היה עוזר של ארלוזורוב בראשית ימיו במחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. למחלוקת במפא"י על הגעה להסכם עם הרביוניסטים ראו יעקב גולדשטיין ויעקב שביט, "הסכם בן-גוריון ז'בוטינסקי" וכשלונו, תל-אביב, 1979, עמ' 31-54, 97-120.
 63. י. לופבן, "ישוב הדעת", הפועל הצעיר, 15.7.1938.

64. י. לופבן, "על מי האחריות?", שם, 10.2.1939. המאמר פורסם על רקע תקיפות האצ"ל ביולי-אוגוסט 1938, שבהן נרצחו עשרות רבות של ערבים. שבועיים לאחר הופעת המאמר יום האצ"ל סדרת תקיפות נוספת, שבה נרצחו למעלה ממאה ערבים. דוד ניב, **מערכות הארגון הצבאי הלאומי: ההגנה הלאומית 1937-1939**, תל-אביב, 1965, כרך ב, עמ' 77-80, 228-229.
65. י. לופבן, "הצד השני של המטבע", **הפועל הצעיר**, 4.4.1944. המאמר פורסם על רקע תקיפות האצ"ל נגד משרדי העלייה והבולשת הבריטיים בפברואר-מארס 1944. דוד ניב, **מערכות הארגון הצבאי הלאומי: המרד 1944-1946**, תל-אביב, 1978, כרך ד, עמ' 20-31.
66. י"ל [יצחק לופבן], "נוזעקנו כאן...", **הפועל הצעיר**, 8.10.1945; ה"ל, "שנה למותו של אליהו גולומב", שם, 26.6.1946.
67. י. לופבן, "ליום הזכרון העשרים וחמשה", שם, 12.2.1947.
68. י. לין [יצחק לופבן], "יום תל-חי", **הפועל הצעיר**, 28.3.1921; ה"ל, "תל-חי", שם, 15.3.1935; ה"ל, "כי האדמה היא הנפש...", שם, 1.3.1940. על פרשת תל-חי והמיתוס שנקשר בה ראו אניטה שפירא, **חרב היונה**, תל-אביב, 1992, עמ' 141-156.
69. י. לופבן, "בדרך", **הפועל הצעיר**, 25.12.1946; ה"ל, "אכזבת בזל", שם, 15.1.1947; פרוטוקול דברי לופבן במועצת סניף מפא"י בחיפה, 26.6.1948, **אה"ע**, IV-104-72-15. עד כדי כך נוהר לופבן במקרה זה, שהוא נמנע מלהשתתף בחוברת המיוחדת, **לבחינת הדרך**, שפרסמו עמיתיו המתונים במפא"י לקראת הקונגרס הציוני הכ"ב בדצמבר 1946. למחלוקת בין אקטיוויסטים למתונים במפא"י על מבצעי "תנועת המרי העברי" ראו למשל שמעון גולן, **מרות ומאבק בימי מרי**, רמת אפעל, 1988, עמ' 93-94, 241-250.
70. ראו למשל לופבן, "בימי מבוכה", **הפועל הצעיר**, 6.10.1930; ה"ל, "לאור הימים האלה", שם, 12.6.1939.
71. י. לין [יצחק לופבן], "כ' תמוז", שם, 17.7.1914.
72. י. לופבן, "על היומן של הרצל", **התקופה**, תשרי-כסלו תרפ"ג, כרך יז, עמ' 505-507.
73. י. לופבן, "ליובלו של אחד העם", **הפועל הצעיר**, 30.7.1926; ה"ל, "הערה", שם, 6.11.1941. אחד העם הלך לעולמו בינואר 1927. למאורע הוקדש עמוד
- וחצי **בהפועל הצעיר** ולרגל השלושים פורסם, באיחור של שבוע, מאמר בודד באחד העמודים הפנימיים (**הפועל הצעיר**, 5.1.1927; הנס כהן, "אחד העם", שם, 11.2.1927). בכך התמצתה הפרידה מאחד העם בביטאון שערך לופבן. למעט חריג בודד, נמנע **הפועל הצעיר** מלייחד רשימות להנצחת זכרו בתאריכים העגולים לפטירתו, כנהוג לגבי מנהיגים מוערכים אחרים, כגון הרצל, גורדון או ארלוזורוב.
74. מאמרי י. לופבן **בהפועל הצעיר**: "אחרי עשרים שנה", 22.7.1924; "העליה השניה והציונות", 24.3.1929; "הרצל והציונות", 26.7.1929; "הרצל לאור הימים האלה", 29.6.1934; "מדינת היהודים", 10.7.1944.
75. יצחק לופבן, "הסוציאליזמוס של העם", **מעברות**, תר"ף, כרך א, חוב' ב, עמ' 196; ה"ל, "הקשת בענן", **הפועל הצעיר**, 28.8.1931; ה"ל, "כח ההתמדה", שם, 25.10.1935; ה"ל, "עמק", שם, 2.9.1941. בהקשר לסמליות המושג "עמק" לא חסך לופבן מקוראיו גם את הפארסה על אותו עסקן ציוני מאוסטריה שבא לביקור בארץ ובשובו שש לספר לקוראי הנויע **פרייע פרעסע** על דבר רכישת אדמות עמק יזרעאל בזו הלשון: "בארץ ישראל קנו היהודים חלקת אדמה מאת אפנדי ערבי אחד ששמו עמק ובנו עליה ישוב הנקרא 'עמק ישראל'". י. לין [יצחק לופבן], "העליה לרגל", **הפועל הצעיר**, 8.5.1924.
76. י. לופבן, "בינה לעתים", **הפועל הצעיר**, 26.1.1940.
77. י. לופבן, "אפוס של תקופה", שם, 11.4.1946.
78. י. לין [יצחק לופבן], "יום ירושלים", **הארץ והעבודה**, כ-ג, אייר-סיוון תרע"ח, עמ' 21; י' סוקר [יצחק לופבן], "בעולמנו", שם, עמ' 105; י' לין [יצחק לופבן], "אבן פנה", שם, אלול תרע"ח, עמ' 39.
79. י. לופבן, "על ספם של ימים: שנת הארבעים", **הפועל הצעיר**, 7.10.1946.
80. ראו למשל י. לופבן, "האולת הומיה", **הפועל הצעיר**, 28.2.1930. אף חיים ארלוזורוב נזקק למימרה זו בנאומו בוועידה השלישית של ההסתדרות ב-1927. ארלוזורוב, **כתבים**, תל-אביב, תרצ"ד, כרך ו, עמ' 56.
81. לופבן, "על ספם של ימים: שנת הארבעים", **הפועל הצעיר**, 7.10.1946.
82. י. לופבן, "ארבעים שנה", **קובץ למלאות ארבעים שנה להופעת "הפועל הצעיר"**, תל-אביב תש"ז, עמ' 12.
83. פרוטוקול מזכירות מפא"י, 19.9.1948, **אמ"ע**.